

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання
історичних дисциплін

СИВОЛАП НАТАЛІЯ СЕРГІЇВНА

**ПРОБЛЕМА МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ В ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ В II
ПОЛОВИНІ XX - XXI СТ.**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія)

Галузь знань: 01. Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник

_____ Вікторія МИХТУНЕНКО
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри всесвітньої історії, міжнародних
відносин та методики навчання історичних
дисциплін

« ____ » _____ 2024 року

Виконавець

_____ Наталія Сиволап

« ____ » _____ 2024 року

Суми 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	6
1.1. Стан дослідження проблеми.....	6
1.2. Джерельна база.....	11
РОЗДІЛ 2. ІСТРИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ	
ОЛЬСТЕРСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ У ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ	15
2.1. Історико-правові аспекти виникнення ольстерської проблеми ...	15
2.2. Особливості формування системи державної влади у Північній	
Ірландії та їх вплив на міжнаціональний конфлікт	23
Висновки до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3. ЕТАПИ ТА СПРОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ	
ПІВНІЧНОІРЛАНДСЬКОГО КОНФЛІКТУ В II ПОЛОВИНІ ХХ ст. –	
НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ	32
3.1. Початковий етап процесу мирного врегулювання в Ольстері (1985 –	
квітень 1998 рр.).....	32
3.2. Процес реалізації Белфастської Угоди як основи мирного процесу в	
Північній Ірландії (квітень 1998 – 2010 рр.)	41
3.3. Вплив Brexit на перебіг конфлікту в Північній Ірландії та сучасний	
стан проблеми.....	48
Висновки до розділу 3	54
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60

ВСТУП

Актуальність теми. Конфлікт у Північній Ірландії є одним з найтриваліших в європейській історії. Цей конфлікт був відзначений масштабним насильством, терористичними актами та масовими заворушеннями. Під час конфлікту, який перейшов у активну фазу наприкінці 1960-х років і тривав до підписання Белфастської угоди в 1998 році, загинуло понад 3500 осіб, а десятки тисяч були поранені. Терористичні атаки і щоденні перестрілки стали звичним явищем для мешканців Північної Ірландії. Окрім людських жертв, економічна діяльність у регіоні була паралізована, оскільки інвестори уникали нестабільності в регіоні, в результаті безробіття і бідність ставали все більш поширеними.

Протягом ХХ століття обидві сторони конфлікту та залучені міжнародні інституції неодноразово намагалися знайти механізми його врегулювання. Саме мирне вирішення даного конфлікту могло сприяти відновленню нормального життя в регіоні. Белфастська угода стала переломним моментом, проклавши шлях до мирного співіснування та політичного діалогу. Зокрема дана угода мала значні соціальні наслідки: сприяла зміцненню демократичних інститутів, захисту прав людини та основних свобод.

Незважаючи на значний прогрес у врегулюванні конфлікту, Північна Ірландія все ще стикається з багатьма викликами. Політична нестабільність, вплив Brexit на відносини між Ірландією та Великобританією, а також активізація екстремістських груп загрожують миру та стабільності в регіоні. Ці сучасні проблеми підкреслюють необхідність подальших досліджень і аналізу ситуації для розробки ефективних стратегій підтримки миру. Дослідження специфіки врегулювання конфлікту в Північній Ірландії є також важливим для розуміння етноконфесійних конфліктів та шляхів їх подолання. У сучасному світі, де спостерігається зростання кількості етнополітичних конфліктів, вивчення мирного врегулювання в Північній Ірландії стає ще більш актуальним, адже Північноірландський мирний процес може слугувати

прикладом успішного врегулювання конфлікту на довгий час через політичні переговори, компроміси та співпрацю.

Метою роботи є комплексне дослідження проблеми мирного врегулювання в Північній Ірландії протягом II половини XX та на початку XXI століття.

Виходячи з мети дослідження, можна виділити такі **завдання**:

- провести огляд історичних та сучасних досліджень проблеми мирного врегулювання в Північній Ірландії, проаналізувати джерельну базу дослідження;

- дослідити історичні чинники формування ольстерської проблеми в Північній Ірландії;

- проаналізувати історико-правові аспекти виникнення конфлікту, особливості формування системи державної влади та їх вплив на міжнаціональне протистояння;

- визначити та проаналізувати ключові етапи та спроби врегулювання північноірландського конфлікту в другій половині XX - на початку XXI ст.;

- оцінити результати мирного врегулювання в Північній Ірландії, визначити фактори, що сприяли або перешкоджали мирному процесу, сформулювати висновки відповідно до поставленої мети.

Об'єктом дослідження виступає етнополітичний конфлікт в Північній Ірландії.

Предметом дослідження в даній роботі є процес мирного врегулювання конфлікту в Північній Ірландії в II половині XX - XXI ст.

Методи дослідження. Для комплексного аналізу конфлікту в Північній Ірландії застосовано загальнонаукові, теоретичні та спеціально-історичні методи. Загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) дозволили дослідити складові конфлікту, сформувати цілісну картину та зробити порівняльний аналіз. Теоретичні підходи, такі як системний аналіз, допомогли розглянути мирний процес як взаємопов'язану систему, а ідеалізація — змоделювати ідеальний сценарій. Спеціально-історичні методи (історико-

генетичний, порівняльний, системний) дали змогу простежити розвиток конфлікту, проаналізувати його етапи та еволюцію. Критичний метод і наукова критика джерел забезпечили аналіз достовірності офіційних документів, мемуарів учасників, аналітичних статей та статистичних даних, що дозволило уникнути однобокості в дослідженні.

Хронологічні межі: нижня хронологічна межа – марш за громадянські права католиків в листопаді 1968 року. Ця подія не лише привернула увагу до системної дискримінації католицької спільноти, але й стала каталізатором для активізації рухів за мирне врегулювання конфлікту. Верхня межа – 24 березня 2023 рік – прийняття Віндзорської рамкової угоди.

Територіальні межі – північна Ірландія, а також частково територія Великої Британії та Республіки Ірландії.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її основний матеріал та результати можуть бути використані та застосовані вчителями історії на уроках Всесвітньої історії, а також при вивченні даного регіону та політології у вищих навчальних закладах гуманітарного профілю. Також результати дослідження можуть бути використані для розробки нових методів мирного врегулювання конфліктів та для порівняльного аналізу етнополітичних конфліктів в інших країнах світу.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом публікацій та участі у конференціях, зокрема у VI міжнародній науковій конференції «Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації» (8-9 грудня 2023 р., м. Суми); I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми історичної науки та освіти у дослідженнях молодих учених» (19 квітня 2024 р., м. Тернопіль); XI всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-філософські дослідження молодих учених» (14 травня 2024 р., м. Суми).

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи – 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1.1. Стан дослідження проблеми

Питання мирного врегулювання в Північній Ірландії є одним з найскладніших у сучасній політичній науці, історії та міжнародних відносинах. У другій половині ХХ - на початку ХХІ століття воно привертає увагу дослідників різних дисциплін, зокрема політології, історії, права, соціології та конфліктології. Дослідники аналізують причини конфліктів, механізми їх врегулювання, соціально-економічні чинники та роль міжнародної спільноти у миротворчому процесі.

Ірландські історичні дослідження можна розділити на два основні напрямки: «канонічний» та «ревізійний». Прихильники «канонічного» підходу виробили три ключові концепції про сучасну ірландську історію. Це

- концепція давньої ірландської нації та держави, зруйнованої втручанням зовнішніх сил;
- твердження про безперервну боротьбу ірландського народу за свободу і незалежність;
- обґрунтування перспектив остаточного об'єднання Північної Ірландії з Республікою Ірландія без поступок британському колоніалізму.

Ці історики наголошують на колоніальному минулому Ірландії, перетворенні її на периферію Британії та дискримінаційній політиці британського уряду і юніоністських партій щодо католицького населення Північної Ірландії.

Прихильники ревізійного напрямку в ірландській історіографії рішуче відкидають концепцію «канонічної» історії. Вони прагнуть переосмислити історичний досвід на основі поділу народів і культур. Вони підкреслюють, що з 1920 року Північна Ірландія офіційно залишалася під впливом британської культури, яка вплинула на її розвиток.

Тривалий конфлікт у Північній Ірландії має глибоке коріння, що сягає часів колонізації регіону британцями і протистояння між англійськими протестантськими поселенцями та корінним ірландським католицьким населенням. У цьому контексті важливу роль відіграють роботи, що аналізують ранні етапи ірландського питання.

У своєму дослідженні С.Дж. Конноллі [30] звертається до ключового періоду історії, під час якого англійська влада встановлювала свій контроль над Ірландією. Автор детально аналізує, як колонізація Півночі стала основою для подальшого протистояння. Досліджуючи цей період, Конноллі показує формування соціального та релігійного розколу, який став однією з головних причин конфлікту.

Події початку ХХ століття, коли Ірландія переживала революцію, також привертали увагу дослідників. Зокрема, Коулмен [28] вивчає боротьбу за незалежність Ірландії та її вплив на формування Північної Ірландії як окремої адміністративної одиниці. Його робота висвітлює політичний поділ, який призвів до існування двох різних ідентичностей: британської в Північній Ірландії та ірландської в Республіці.

Інший підхід до аналізу історії ХХ століття демонструє Д. Лі у своїй книзі «Ireland, 1912–1985: Politics and Society» (1990) [38]. Він досліджує, як соціальні зміни та політична нестабільність формували національну ідентичність обох частин острова. Особливо важливим є його акцент на зміні соціальних умов, які сприяли радикалізації суспільства.

Одним із ключових аспектів історіографії є вивчення мирного процесу, що призвів до підписання Белфастської угоди 1998 року. Цей період вивчається як через призму політичних ініціатив, так і через особисті спогади учасників подій. Зокрема, Джон Г'юм, лідер Соціал-демократичної і лейбористської партії Північної Ірландії, у своїй книзі «Personal Views: Politics, Peace, and Reconciliation in Ireland» [34] пропонує унікальну можливість зазирнути за лаштунки переговорів. Він наголошує на необхідності діалогу між католицькою та протестантською громадами, зазначаючи, що лише компроміс може

гарантувати тривалий мир. Г'юм підкреслює важливість залучення міжнародної спільноти, зокрема ролі Європейського Союзу та Сполучених Штатів.

Білл Клінтон, президент США, у своїх мемуарах «My Life» [27] детально описує посередницькі зусилля США, які відіграли значну роль в успіху переговорів. Особливу увагу він приділяє роботі Джорджа Мітчелла, який допоміг примирити ворогуючі сторони. Клінтон також підкреслює, як підтримка США допомогла зберегти стабільність у постконфліктний період.

Тоні Блер, прем'єр-міністр Великої Британії, у своїх мемуарах «Шлях» [3] описує виклики, з якими зіткнулася його адміністрація під час мирних переговорів. Він зазначає, що Белфастська угода була не просто результатом компромісу, а складних політичних рішень, які вимагали ризику і рішучості.

Англо-ірландська угода 1985 року, яка поклала початок офіційній співпраці між Лондоном і Дубліном, є важливим джерелом, яке в майбутньому сприяло підписанню Белфастської угоди. Дж. Маклафлін [40] аналізує її вплив на зміну підходу ірландських республіканців до вирішення конфлікту.

Північноірландське питання набуло нового виміру з виходом Великої Британії з ЄС. Проблема кордону між Північною Ірландією та Республікою стала головним викликом для стабільності в регіоні. У своїх дослідженнях Д.Скотт приділяє особливу увагу дослідженню імплементації Віндзорської угоди, яка є спробою знайти компроміс у нових реаліях. Автор акцентує увагу на різних політичних реакціях, які демонструють складність ситуації, що утворилася. У цьому контексті Д. Торранс [50], [51] розглядає роль британського парламенту у вирішенні північноірландського питання протягом століття, приділяючи увагу сучасним дебатам щодо наслідків Brexit.

Ірландський конфлікт залишається предметом наукової дискусії, що охоплює не лише політичні, але й культурні виміри. Наприклад, МакФадьєн [39] досліджує вплив голодовок 1981 року на політичну мобілізацію ірландських республіканців і трансформацію конфлікту. Форман [32] аналізує зміни до британської конституції, які відіграли важливу роль у розвитку

мирного процесу. Зокрема, він досліджує вплив децентралізації влади та створення Асамблеї Північної Ірландії.

Українські дослідження історії Ірландії можна умовно поділити на три періоди:

- Перший період охоплює першу половину ХХ століття, коли боротьба за національне визволення відбувалася і в Україні. У цей час у працях О.Кониського, Д. Дорошенка, М. Григоровича [5], Ф. Крушинського [10] та Д.Варнака багато уваги було присвячено історії національно-визвольної боротьби ірландського народу. Однак, за винятком книги В. Крушинського, у цих працях часто відсутні посилання на використані джерела та бібліографію, що ускладнює їх використання в сучасних дослідженнях.

- Другий період - радянський, протягом якого українська історіографія приділяла мало уваги історії Ірландії, незважаючи на її важливість у світовому контексті.

- Третій період - сучасний, в якому інтерес до ірландської історії зростає.

Українська історіографія мирного процесу в Північній Ірландії охоплює широке коло тем, таких як аналіз етнополітичного конфлікту, ролі міжнародних акторів, Белфастської угоди та наслідків виходу Великої Британії з ЄС. Дослідники зосереджуються як на історичних аспектах конфлікту, так і на сучасних викликах, включаючи сепаратизм та кризовий менеджмент. А.Р.Аклаєв [1] надає комплексний аналіз природи етнополітичного конфлікту. Хоча книга має більш загальний характер, вона дає теоретичну основу для розуміння причин протистояння в Північній Ірландії, таких як культурна ідентичність, нерівність і політична дискримінація. Такий підхід є важливим для інтерпретації ольстерського конфлікту в контексті тривалого історичного протистояння між католиками і протестантами. Л. Александрович [2] зосереджує увагу на внутрішніх і зовнішніх чинниках конфлікту. Він аналізує ризики ескалації напруженості в контексті неефективності мирного процесу, наголошуючи на можливості відновлення насильства за відсутності дієвих стабілізаційних механізмів.

У своїй науковій праці В. Крушинський [10] приділяє особливу увагу дипломатичній діяльності прем'єр-міністра Великої Британії Тоні Блера, який відіграв ключову роль у підписанні Белфастської угоди 1998 року. Автор висвітлює складність переговорного процесу, роль міжнародних посередників (зокрема, США) та політичний компроміс, досягнутий між основними сторонами конфлікту.

І. О. Мінгазутдінов [16] детально аналізує текст Белфастської угоди, її основні положення та хід імплементації. Автор також акцентує увагу на інституційних змінах, таких як створення північноірландського парламенту, розподіл влади між громадами та взаємодія з Республікою Ірландія. У книзі Зернецької проаналізовано методи, які використовував британський уряд для врегулювання ольстерського конфлікту. Автори порівнюють британський досвід з викликами, які стоять перед Україною, особливо в контексті конфлікту на Донбасі у 2014 році. Вони наголошують на важливості переговорів, посередництва та інституційних реформ для забезпечення довгострокової стабільності.

Наслідки виходу Великої Британії з ЄС аналізуються в роботах багатьох сучасних науковців, таких як С. Рудько [18], Г.Шелест [19], М.Марусинець [13] та І. Яковюк [20]. Вони підкреслюють складність ірландського прикордонного питання, яке виникло після Brexit, та його важливість для майбутнього мирного процесу в регіоні. Автори зазначають, що Brexit відродив дебати про можливе возз'єднання Ірландії, оскільки економічний і політичний тиск на Північну Ірландію посилюється через розрив з ЄС. Дослідження А. Грубінка [6] аналізує роль Північної Ірландії в європейській інтеграції. Він показує, як європейські ініціативи, такі як відкриття кордонів, сприяли стабілізації регіону і як їх скасування вплинуло на економічну та політичну ситуацію.

Хоча українська історіографія не є співставною із зарубіжною за обсягом досліджень з новітньої історії Великої Британії, наші дослідники створили основу для майбутніх розвідок у цій царині. Робота українських дослідників має не лише академічне, а й практичне значення, оскільки досвід Великої

Британії у вирішенні етнополітичних конфліктів та боротьбі з сепаратизмом може бути використаний для вирішення внутрішніх проблем України.

1.2. Джерельна база

Вивчення мирного врегулювання конфлікту у Північній Ірландії неможливе без ґрунтовного аналізу різноманітних джерел, які окреслюють політичні, соціальні та правові аспекти цього процесу. Одним із ключових документів, що заклали основи для формування політичної реальності в Ірландії є Статут Кілкенні, ухвалений у 1367 році. Він був важливим правовим актом, спрямованим на обмеження впливу ірландців на англійську владу в Ірландії. Документ встановлював низку обмежень для ірландців, зокрема забороняв їм носити традиційний одяг, спілкуватися ірландською мовою та брати участь у певних економічних діяльностях [21].

Варто згадати і про Закон Пойнінга 1495 року, відповідно до якого всі законодавчі акти парламенту мали попередньо затверджуватися таємною радою Ірландії та радою Англії. Парламент також підтримав реформацію в Ірландії, внаслідок чого католики були виключені з його складу шляхом ухвалення каральних законів. Цей закон став одним із ключових інструментів англійської колоніальної політики в Ірландії та мав тривалий і складний вплив на розвиток подій на острові [43].

Акт про об'єднання 1801 року, що створив Сполучене Королівство Великої Британії та Ірландії, став важливим етапом у розвитку конфлікту. Цей акт не лише підвищив політичну напругу, але й закріпив економічну і соціальну нерівність між протестантською та католицькою спільнотами. Вивчення умов цього акту дозволяє зрозуміти, як централізація влади у Лондоні вплинула на відносини між різними ірландськими громадами [53].

Акт про уряд Ірландії 1920 року, в свою чергу, намагався встановити самоврядування, але фактично лише посилив конфлікти. Створення двох парламентів – у Північній та Південній Ірландії – підкреслило розкол у суспільстві, зокрема на релігійному ґрунті. Цей закон став початком нової

політичної етапи, яка заклала основи для подальших зіткнень між націоналістами та юніоністами [33].

Англо-ірландський договір 1921 року, який проголосив автономію Ірландії, привів до розподілу території на Північну Ірландію та решту країни. Дослідження цього договору важливе, оскільки він закріпив політичні розбіжності, які не зникли, а лише трансформувалися у нові форми конфлікту [47].

Також до них відноситься Закон про цивільні владні повноваження 1922 року, який надавав владі додаткові повноваження для забезпечення безпеки та порядку. Також до цієї категорії входить Конституція Північної Ірландії, що встановлювала основні принципи управління та права громадян провінції.

Акт про Ірландію 1949 року, який проголосив Ірландію республікою, закріпив відмінності між республіканською Ірландією та Північною Ірландією. Цей документ став важливим кроком у формуванні національної ідентичності, але водночас він укріпив позиції юніоністів, які почали відчувати загрозу для свого існування [35].

Спільні декларації учасників політичної взаємодії відіграють важливу роль у вивченні питання мирного врегулювання конфлікту у Північній Ірландії. Ці документи не лише відображають ключові аспекти діалогу між різними сторонами конфлікту, але й визначають стратегії та принципи, які лежать в основі прагнення до миру та стабільності у регіоні. 6 серпня 1969 року Прем'єр-міністр Великої Британії Гарольд Вільсон та Прем'єр-міністр Ірландії Джек Лінч підписали першу спільну декларацію двох урядів щодо Північної Ірландії. Цей документ став знаменною подією, оскільки він визнав право народу Північної Ірландії на самовизначення та засудив насильство з усіх боків. Декларація 1969 року також підтвердила зобов'язання обох урядів щодо демократичних принципів та прав людини. Одним із важливих кроків, передбачених декларацією, стало створення Комісії з прав людини в Північній Ірландії, яка мала розслідувати порушення прав людини та боротися з дискримінацією.

24 роки по тому, 15 грудня 1993 року, Прем'єр-міністр Великої Британії Джон Мейджор та Прем'єр-міністр Ірландії Альберт Рейнольдс підписали другу декларацію Даунінг-стріт [37]. Цей документ підтвердив зобов'язання сторін щодо мирного врегулювання конфлікту та визнав прогрес, досягнутий в рамках мирного процесу. Декларація 1993 року закликала політичні партії Північної Ірландії до участі в мирних переговорах, які зрештою призвели до підписання Белфастської угоди 1998 року [48]. Цей документ також підкреслив прихильність сторін принципу самовизначення народу Північної Ірландії, який згодом мав бути реалізований шляхом референдуму.

10 квітня 1999 року Прем'єр-міністр Великої Британії Тоні Блер та Прем'єр-міністр Ірландії Берті Ахерн підписали Хіллсборську декларацію. Цей документ підсумував прогрес, досягнутий в мирному процесі після Белфастської угоди 1998 року, та підтвердив зобов'язання сторін щодо повного виконання її положень. Хіллсборська декларація закликала політичні партії Північної Ірландії до участі в спільних інституціях влади, створених в рамках Белфастської угоди. Цей документ також підкреслив прихильність сторін принципу самовизначення народу Північної Ірландії, яке мало бути реалізоване шляхом референдуму [31].

Ці три декларації відіграли важливу роль у мирному процесі в Північній Ірландії. Вони підтвердили зобов'язання сторін щодо мирного врегулювання конфлікту, визнали право народу Північної Ірландії на самовизначення та заклали підвалини для створення нових політичних інституцій. Декларації також стали свідченням зростаючого співробітництва між Великою Британією та Ірландією з питань Північної Ірландії.

Виступи й промови ірландських та британських державних та політичних діячів, таких як Джон Мейджор, Тоні Блер, Білл Клінтон, Джордж Мітчел є цінним джерелом для вивчення процесу мирного врегулювання конфлікту в Північній Ірландії. У цих виступах обговорювалися різні аспекти конфлікту та можливі шляхи його вирішення на основі мирних та демократичних засад. Діячі намагалися знайти спільні точки зору та визначити шляхи побудови миру та

стабільності в регіоні, а також підтримувати процес діалогу між різними сторонами конфлікту. Їхні виступи відображали їхнє бачення ситуації та ставлення до ключових питань, що стосуються Північної Ірландії, таких як політичний статус провінції, права меншин, економічний розвиток та процес роззброєння.

Таким чином, джерельна база для вивчення мирного врегулювання конфлікту в Північній Ірландії є дуже різноманітною і включає урядові угоди, політичні пропозиції, закони, спільні декларації, міжнародні документи та особисті виступи лідерів. Це дозволяє комплексно дослідити всі аспекти конфлікту та процесу його вирішення.

РОЗДІЛ 2.

ІСТРИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОЛЬСТЕРСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ У ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ

2.1. Історико-правові аспекти виникнення ольстерської проблеми

Північно-ірландське питання (Ольстерське питання) - один з найсерйозніших етнічних і політичних конфліктів сучасності, що виник на ґрунті етнічного та релігійного протистояння в Північній Ірландії. Основними сторонами конфлікту є протестанти, що складаються переважно з переселенців з Англії та Шотландії, і католики, які традиційно становлять більшість місцевого населення. Конфлікт у Північній Ірландії є надзвичайно складним і унікальним, тут перетинаються соціальні, національні та релігійні розбіжності.

Ольстерське питання має глибоке історичне коріння, що сягає часів англійської колонізації Ірландії (починаючи з XII століття): англо-нормандське вторгнення, що почалося в 1169 році, було спровоковане папським едиктом 1155 року, який дозволив Генріху II відправитися в Ірландію для «реформування» церкви. Між 1169 та 1171 роками англо-нормандські завойовники здобували перемоги на південному сході Ірландії, а в 1177 році Генріх проголосив свого сина Іоанна «королем Ірландії», цю подію вважають завершенням першого етапу колонізації [7, с. 18].

Колись Ольстер був малонаселеним регіоном, але вплив англійських поселенців перетворив його на живий центр. Ці поселенці, які мали тісні зв'язки з метрополією, шукали захисту на нових землях, які вони відвоювали у корінних ірландців. З часом поселенці не лише адаптувалися до нового середовища, але й частково асимілювалися з місцевим населенням.

Асиміляція відбувалася в декількох напрямках:

- колоністи запозичували вигідні для себе звичаї та практики корінних жителів, збагачуючи власну культуру.
- британці здавали в оренду ірландцям частину своїх володінь, створюючи економічну залежність.

- між колоністами та місцевою знаттю уклалися шлюби, що сприяло змішанню етносів та культур.

Процес асиміляції не був одностороннім. Ірландці також переймали від британських поселенців їхню мову, релігію та інші аспекти життя. Не всі корінні жителі схвалювали цю інтеграцію. Деякі з них чинили опір колонізаторам, що призводило до конфліктів.

XIII століття ознаменувалося майже повним підкоренням Ірландії Англією. Острів був приєднаний до англійської корони і перетворився на її першу колонію. Наступні вісім століть були часом жорсткої англійської домінації, що супроводжувалася забороною ірландської мови, культури та традиційних законів. Англійська влада створила маріонетковий парламент, який, хоча й мав назву "Ірландське королівство", фактично підпорядковувався англійському монарху [10, с. 5].

У 1315 – 1318 роках Едвард Брюс, брат короля Шотландії та успішний борець за незалежність Шотландії від Англії, вирішив підтримати ірландців у їхній боротьбі. Він сподівався, що, об'єднавши зусилля, шотландці та ірландці зможуть протистояти могутній англійській короні. У 1315 році Едвард Брюс висадився в Ірландії з невеликим загonom. Незабаром до Брюса приєдналися ірландські повстанці, які вважали шотландського принца визволителем. Військо Брюса здобуло кілька перемог над англійською армією і відвоювало значну територію. Протягом наступних кількох років боротьба велася з перемінним успіхом. Англійці кинули значні сили на придушення повстання, але шотландці та ірландці продовжували чинити опір. Однак поступово ситуація почала змінюватися не на користь об'єднаного шотландсько-ірландського війська. Англійські війська зміцнили свої позиції, а підтримка шотландців з рідної країни стала менш значною через війну зі своїми сусідами. У 1318 році англійська армія завдала важкої поразки коаліції Брюса та ірландських повстанців. Сам Едуард Брюс загинув у битві. Поразка походу мала трагічні наслідки для Ірландії. Англійці розправилися з повстанцями з

нечуваною жорстокістю. Були вчинені масові вбивства мирного населення, спалені села та міста.

Епідемія чуми 1348 року стала переломним моментом в історії англійського панування в Ірландії. Масова загибель англійських колоністів, зосереджених у містах, суттєво послабила їхній контроль над островом. Влада англійської корони обмежилася лише невеликою територією (землі в районі Дубліна), а нащадки англо-норманських завойовників Ірландії поступово інтегрувалися з ірландцями.

У 1367 році парламентом королівства Ірландія, який перебував під контролем англійської корони, було прийнято "Статут Кілкенні", Причиною можна вважати поширення ірландських законів і звичаїв серед англійських поселенців. Цих англійських поселенців описували як «більш ірландських, ніж самі ірландці», маючи на увазі, що вони перейняли ірландські закони, звичаї, костюми та мову. Статут Кілкенні містив багато законів, спрямованих на відокремлення англійців від ірландців. Англійцям в Ірландії було заборонено одружуватися з ірландцями, всиновлювати ірландських дітей, використовувати ірландські імена, носити ірландський одяг, розмовляти ірландською мовою, слухати ірландську музику, не дозволялося навіть грати в ірландські ігри та їздити верхи на коні в ірландському стилі (без сідла). Ці закони були спробою англійців зміцнити свою владу над Ірландією та придушити будь-які прояви ірландської ідентичності, але через послаблення впливу у регіоні англійцям не вдалося забезпечити виконання умов цього статуту [21].

У 1534 році спалахнуло чергове повстання, очолюване Шовковим Томасом, проти англійського короля. Бунт був придушений, проте Генріху VIII довелось заново завойовувати Ірландію. У 1541 році він оголосив себе королем Ірландії, посиливши англійську колонізацію острова, і разом із тим почалися релігійні переслідування та інші утиски.

Англійська Реформація XVI століття поглибила релігійний розкол в Ірландії, де більшість населення залишалася вірною католицизму. У відповідь на опір ірландців англійська корона розробила нову колонізаційну політику.

Переселення протестантів до Ірландії мало на меті не лише зміцнити англійський контроль, але й розбавити католицьку більшість, поширити протестантизм та стимулювати економічне зростання за рахунок нових поселенців [25, с.148-152].

Після успішного завершення «ірландської» кампанії Кромвеля і поразки католиків-якобітів у битві при Бойні в 1691 році англійську колонізацію Ірландії можна вважати завершеною. До кінця XVII століття становище ірландських католиків було жахливим. У 1641 році вони контролювали 59% території країни, але після колонізації Кромвеля в 1660 році їхня частка впала до 22%, а за правління Вільгельма Оранського (1688-1702) - до 14%. За часів правління Георга I (1714-1727 рр.) частка землі, що належала ірландським католикам, зменшилась до 7%. Таким чином, з'явилася категорія протестантських землевласників, які здійснювали елітарну владу, в той час як католицизм став релігією тих, хто переживав бідність і занепад [28, с. 234-238].

Починаючи з XV століття, Англія поступово посилювала свій контроль над Ірландією. Різні закони, такі як закон Пойнінга та «Акт для кращого забезпечення залежності Королівства Ірландія від корони Великої Британії» 1719 року, обмежували самостійність ірландського парламенту та надавали англійському парламенту право приймати закони для Ірландії. Результатом стала недалекоглядна політика призначених з Лондона урядовців, що призвела до поступового економічного занепаду Ірландії та зростання незадоволення серед населення. Незважаючи на те, що частина ірландського населення, зокрема протестанти, була лояльна до Англії, більшість, особливо католики, прагнула більшої самостійності.

У 1775 році, коли в американських колоніях спалахнуло відкрите повстання проти Британії, дублінський парламент ухвалив кілька ініціатив на підтримку американських вимог. Лондон, побоюючись відкритого протесту, у 1782 році зняв обмеження, накладені Актом Пойнінга, а наступного року надав католикам право голосу на парламентських виборах, хоча і без можливості бути обраними або займати державні посади. Однак невдоволення католицької

більшості протестантським домінуванням залишалося і в 1798 році вилилося у збройне повстання. Французька Республіка підтримала повстанців, надіславши війська, які разом з ірландським ополченням розгромили британські війська під Каслбаром, графство Мейо, і проголосили Республіку Коннахт. Вона проіснувала лише 13 днів, однак повстання змусило Лондон кардинально переглянути свою дискримінаційну політику щодо Ірландії і надати її представникам парламентське представництво на загальнодержавному рівні [25, с. 149-153].

У 1801 році було прийнято акт про об'єднання парламентів Англії та Ірландії. Це означало, що ірландські депутати отримали представництво в британському парламенті. Однак, дискримінація католиків продовжувалася ще багато років. Лише у XIX столітті католики отримали право обирати і бути обраними до парламенту, а також звільнилися від деяких релігійних обмежень. З 1801 почалася боротьба ірландців за скасування акту про унію з Англією. Денієл О'Коннел виступав як провідник руху з 1829 по 1843 рік за права ірландців та незалежність країни [24].

Розглядаючи історичні аспекти північно-ірландського конфлікту, варто згадати ірландський голод 1845-1847 років. Неврожай картоплі, основного продукту харчування, призвів до масових захворювань, високої смертності та масової еміграції. Британський уряд посилив голод в Ірландії, заборонивши суднам із США, що перевозили зерно, заходити в ірландські порти вздовж ірландського узбережжя. В результаті під час голоду населення Ірландії скоротилося з 8 мільйонів до 3 мільйонів, з них понад 1 мільйон ірландців втекли до США та Австралії. Приблизно в цей час почала формуватися англо-ірландська громада в США. На відміну від Австралії, куди Британська імперія часто висилала засуджених ірландців, до США емігрували вільні ірландці. Визвольний рух в Ірландії тривав століттями, незважаючи на жорсткі заходи британців, які придушували кожне повстання, що виникало на релігійному чи етнічному ґрунті [9, с. 132-144].

Поява "проблеми гомруля" ознаменувала собою перехід "Ольстерського конфлікту" у політичну фазу. Між 1874 і 1914 роками британські та ірландські політики активно розглядали різні варіанти конституційної реформи, спрямовані на перетворення унітарної парламентської держави на федерацію або союз зі спеціальним автономним парламентом для всієї Ірландії. Цей останній варіант став відомий як "гомруль", оскільки він передбачав надання ірландцям контролю над своїми внутрішніми справами без відокремлення від Великої Британії, що було встановлено в 1800 році. Гомруль не означав повної незалежності або навіть статусу домініону. Проте він розділив британську та ірландську політичну думку, поставивши країну на межу громадянської війни до 1912 року. Врешті, закон про гомруль був прийнятий у 1914 році, але не реалізований через опозицію Ольстера і початок Першої світової війни [26,с.260].

Між 1914 і 1918 роками ірландські полки, організовані у три дивізії, брали участь у боротьбі за Британську імперію на всіх фронтах. Приблизно 200 000 солдатів, половина з яких були католицькі націоналісти, а інша половина - протестантські юніоністи, добровільно долучилися до цієї боротьби.

Після Першої світової війни основні загрози стабільності імперії виникли зсередини. У Дубліні, у Великодній понеділок 1916 року, тисячі ірландських націоналістів під керівництвом поета П. Пірса та соціаліста Д. Коннолі захопили кілька громадських будівель, включаючи Головний поштамт. П. Пірс проголосив створення Ірландської республіки. Після трьох днів запеклих боїв, під час яких британська артилерія сильно пошкодила центр міста, повстанці капітулювали. Британська реакція була жорстокою – головних змовників стратили [11, с. 90-93].

Цивільний уряд намагався використати колишніх солдатів, відомих як "чорно-рябі", щоб викоринити республіканський рух, який набув масового характеру під прапором партії Шинн Фейн та її бойового крила – Ірландської республіканської армії. Британці побоювалися серйозних репресій. Коли "чорно-рябі" відкрили вогонь по натовпу в парку, це викликало відразу не лише

в Ірландії, але й в Англії. У 1921 році, коли британські втрати сягнули 1400 осіб, бажання воювати зникло, і була поспішно підписана мирна угода [7, с. 135-138].

У 1919 році на виборах в парламент Об'єднаного королівства Великої Британії та Ірландії ірландські виборці обрали прихильників незалежності. Згодом вони легально зібралися у Дубліні, де була проголошена незалежність країни. Ірландська Республіка, оголошена у 1919 році, фактично була створена, проте не була визнана іншими країнами, включаючи уряд Великої Британії. Слід зазначити, що під час війни в Ірландії не було повстань, навіть після Великоднього повстання 1916 року. Однак світова війна створила атмосферу, в якій насильство та героїчна «пожертва» набули нової легітимності, тоді як воєнна заборона на еміграцію перекрила запобіжний клапан, який до того часу знімав соціальну напругу, дозволяючи молоді та безробітним залишати країну [26, с. 272].

Врешті, розпочалася англо-ірландська війна, яка спочатку була громадянською війною між конституційними націоналістами та республіканцями. На півдні вона швидко перетворилася на конфлікт між радикальними націоналістами та британськими силами безпеки. У Ольстері війна прийняла форму боротьби між ольстерськими юніоністськими силами та ІРА. Згодом, за умовами Англо-ірландського договору 1921 року, націоналістична Ірландія отримала щось більше, ніж просто гомруль, але вона залишилася незалежною далеко не повністю. Термін "статус домініону" точно описував Ірландську Вільну Державу: "вільна", але не "незалежна", подібно до Помаранчевої Вільної Держави в Південній Африці. Таким чином територію острова було поділено на два державні утворення: домініон «Вільна держава» з широкими автономними правами та «Північна Ірландія» (створена з 6 графств провінції Ольстер), як невід'ємна частина Великої Британії. Так «ольстерська проблема» набула міждержавного значення [51, с. 18-19].

Поділ Ірландії у 1921 році викликав значний резонанс і розбіжності серед населення. Артур Конан Дойл, відомий письменник та ірландець за

походженням, також висловлював своє занепокоєння щодо поділу Ірландії в контексті національної ідентичності та статусу ірландців у Британській імперії. У своєму листі до газети «Таймс» він стверджував, що ірландці, які підтримують розділ, можуть опинитися в становищі іноземців у своїй же країні, втративши національну ідентичність і статус. Також він пропонував скласти петицію, яку підпишуть громадяни ірландського походження, і відправити її пану де Валера.

З моменту написання цього листа Артура Конан Дойля минуло більше сто років. Конфлікт у Північній Ірландії має глибоке міжконфесійне підґрунтя, що існує між протестантами та католиками. У Північній Ірландії більшість населення становлять протестанти, і саме від них ірландці, які там живуть, зазнавали численних утисків, зокрема з боку британського уряду. Ірландці Північної Ірландії створили Ірландську республіканську армію (ІРА) та низку політичних партій, таких як Шинн Фейн, Ольстерський Третій Шлях, Соціально-демократична і лейбористська партія, Республіканський Шинн Фейн та Ірландська республіканська соціалістична партія. Для придушення цього руху британський уряд залучив військові сили та поліцію Північної Ірландії. Проте військові дії не призвели до стабільності в регіоні.

Існує жарт, що причина, чому британцям так і не вдалося вирішити «ірландське питання», полягала в тому, що кожного разу, коли хтось знаходив рішення, ірландці змінювали питання. Як і в багатьох жартах, в цьому є частка правди. «Ірландське питання» було набором проблем, які безперервно змінювалися між 1850 і 1914 роками, коли Ірландія проходила через ряд радикальних економічних і соціальних перетворень [26, с. 261].

Республіка Ірландія остаточно здобула незалежність як суверенна держава в 1949 році. У 1950-1960-х роках Ірландська республіканська армія організовувала диверсії та терористичні атаки по всій Північній Ірландії. Дії ІРА спровокували напруженість у відносинах між католиками і протестантами, що вилилося у прями зіткнення і призвело до введення британських військ до Північної Ірландії [5, с. 49].

Таким чином, виникнення ольстерської проблеми та її трансформація в етнічно-релігійний конфлікт була продиктована багатьма історичними факторами. Першопричиною є багатовікове колоніальне становище Ірландії та масові міграційні процеси на острові. Британська політика, спрямована на придушення національно-визвольного руху, поглиблення розколу між місцевим населенням та іммігрантами, складний правовий статус Північної Ірландії та її поділ, релігійні та етнічні відмінності, вплив зовнішніх сил - все це підготувало ґрунт для виникнення та ескалації конфлікту.

2.2. Особливості формування системи державної влади у Північній Ірландії та їх вплив на міжнаціональний конфлікт

Нормани, які почали оселятися в Ірландії в 1169 році, були першими, хто заснував в Ірландії центральну адміністрацію. Перший ірландський парламент, про який збереглася достовірна інформація, зібрався 18 червня 1264 року. Парламент збирався в Каслдермоті, в графстві Кілдер, яке на той час було важливим адміністративним центром. Це зібрання не було парламентом у сучасному розумінні цього терміну. Його членами були не обрані представники, а лицарі-землевласники і присяжні. Вони зібралися для того, щоб визначити, чи має право архієпископ Фулк Бассет де Сандефорд вести суд і здійснювати правосуддя. Письмовий звіт про цю зустріч зберігається в Чорній книзі собору Церкви Христа в Дубліні.

У XIII столітті Ірландія була майже повністю завойована Англією і приєднана до англійської корони. Коли Англія прийняла Реформацію, Ірландія залишалася суворо католицькою, що розпалювало міжплемінну ворожнечу між англійцями та ірландцями [25, с. 49].

У 1367 році парламент Королівства Ірландія прийняв Статут Кілкенні - дискримінаційний законодавчий акт, який зробив ірландців громадянами другого сорту в Ірландії і заборонив ірландську мову та культуру. Однак англійці не змогли забезпечити виконання закону, оскільки сили Англійської колонії Пейл танули [21].

Ірландський парламент продовжував функціонувати в різних формах понад 500 років. Серед них Генеральна асамблея Конфедерації Кілкенні з 1642 по 1649 рік, Парламент патріотів з 1689 року і Парламент Граттана з 1782 по 1800 рік. Однак усім цим асамблеям бракувало принципу, на якому був заснований Парламент Ірландії в 1919 році. Цей принцип полягав у тому, що вся законодавча, виконавча і судова влада походить від суверенного народу Ірландії.

Тривалий час ірландський парламент не мав постійного місця розташування і переїжджав з місця на місце, зокрема, використовуючи для своїх засідань Дублінський замок. Однак у 1729 році було вирішено побудувати для парламенту спеціалізовану будівлю, яка стала першою в світі будівлею, спроектованою спеціально для цієї мети. Нова будівля парламенту була побудована за зразком британського парламенту і складалася з двох палат: Палати громад на чолі зі спікером і Палати лордів, що складалася з ірландських аристократів і вищих церковних сановників.

Однак політична ситуація в Європі та Ірландії наприкінці XVIII століття принесла зміни. Після бурхливих подій Французької революції та Ірландського повстання 1798 року британський уряд вирішив посилити свій контроль над Ірландією. З цією метою він вирішив об'єднати парламенти Великої Британії та Ірландії. Шляхом різних політичних маневрів, британського тиску та обіцянок ірландський парламент прийняв Акт про унію 1800 року, який фактично ліквідував ірландську автономію та підпорядкував Ірландію британській короні. Це рішення мало далекосяжні наслідки для подальшої історії Ірландії [53].

У 1801 році ірландський парламент припинив своє існування внаслідок об'єднання з британським парламентом. Ірландські депутати переїхали до Вестмінстера, але їхній вплив на загальнонаціональні рішення був обмежений через значно меншу кількість місць у новому об'єднаному парламенті. Управління Ірландією перейшло до лорда-лейтенанта, призначеного британським урядом. Закриття ірландського парламенту негативно позначилось

на економіці Дубліна. Адже щорічні парламентські сесії приваблювали до міста значну кількість аристократів та чиновників, які витрачали тут значні суми. Після ліквідації парламенту багато з них переїхали до Лондона.

Після Великоднього повстання 1916 року і страт, що послідували за ним, громадська думка в Ірландії повернулася проти британської корони. На загальних виборах 1918 року націоналістична партія Шинн Фейн отримала 73 зі 105 ірландських місць у Палаті громад. Однак Шинн Фейн пообіцяла не засідати у Вестмінстері, а створити незалежні збори в Ірландії [30, с. 220-234].

Партія виконала свою обіцянку, запросивши всіх обраних ірландських представників на парламентські збори в Дубліні. 21 січня 1919 року перший парламент зібрався в Круглому залі особняка. Зала була переповнена глядачами та журналістами, яких було більше, ніж депутатів (27), які були присутні на засіданні. Депутати від Юніоністської та Ірландської партій відмовилися бути присутніми, і в офіційному звіті вони вказані як «as láthair» (відсутні). Багато членів Шинн Фейн зазначені як «ar díbert ag Gallaibh» (вигнані іноземцями) або «fé ghlas ag Gallaibh» (ув'язнені іноземцями). Серед них була графиня де Маркевич, яка була ув'язнена у лондонській в'язниці Голлоуей.

Під час двогодинного засідання парламент прийняв Конституцію і зачитав Декларацію незалежності ірландською, далі французькою, і в кінці англійською мовами. Дана Декларація ратифікувала Ірландську Республіку, проголошену у Великодній понеділок 1916 року, і проголосила, що тільки ті, хто був обраний як представники ірландського народу, можуть приймати закони, обов'язкові для ірландського народу, і що ірландський парламент є єдиним органом, якому ірландський народ зобов'язаний присягати на вірність [38, с. 229-235].

Сейм закликав вільні народи світу підтримати Республіку Ірландія, визнавши національний статус Ірландії та її право на підтвердження на Мирному конгресі. Сейм також виклав демократичну програму, заявивши, що він хоче, щоб Ірландія управлялася на принципах свободи, рівності і справедливості для всіх.

Перше засідання парламенту в 1919 році збіглося з початком партизанських нападів на британські сили безпеки, які переросли у Війну за незалежність. У вересні Сейм був оголошений небезпечним об'єднанням і заборонений, але продовжував збиратися таємно [28, с.31-34].

У 1920 році Вестмінстер ухвалив Акт про уряд Ірландії, який запровадив автономію для Ірландії, але розділив її на дві частини: Південну Ірландію з парламентом у Дубліні та Північну Ірландію з парламентом у Белфасті. Обидва регіони залишалися частиною Сполученого Королівства Великої Британії та Ірландії, що відображало намір забезпечити майбутнє возз'єднання. Проте на практиці реалізація цих рішень розійшлася: у грудні 1922 року було створено Ірландську вільну державу, яка охоплювала 26 із 32 графств, тоді як Північна Ірландія залишилася у складі Сполученого Королівства, де залишається й досі [33].

Частина Ірландської Республіканської Армії (ІРА) відмовилася прийняти умови угоди, що стало причиною для початку громадянської війни між прихильниками угоди, які сформували Національну армію, та її противниками. Врешті-решт Національна армія здобула перемогу, більшість противників угоди на чолі з Еймоном де Валерою склали зброю та заснували партію Фіанна Файл. Проте частина ІРА продовжила збройну боротьбу як проти уряду Північної Ірландії, так і проти уряду Ірландської Вільної держави.

У 1922 році уряд Північної Ірландії ухвалив спеціальний акт, що надавав поліції розширені повноваження, дозволяючи карати підозрюваних без судового слідства та застосовувати тілесні покарання для "відновлення правопорядку в країні". Того ж року парламент змінив виборчу пропорційну систему на систему відносної більшості, що дозволило юніоністам отримати контроль над місцевими парламентами в Деррі, а також у графствах Фермана та Тірон, де їх підтримувала меншість населення.

Система державної влади у Північній Ірландії є прикладом унікального політико-адміністративного устрою, що формувався під впливом колоніальної спадщини, релігійного поділу та тривалих міжетнічних суперечностей. Від

створення Парламенту Північної Ірландії у 1921 році до сучасної Асамблеї, влада в цьому регіоні функціонувала в умовах політичної нестабільності, періодичних криз і прямих втручань з боку уряду Великої Британії. Розглядаючи еволюцію системи влади, важливо дослідити, як вона впливала на міжнаціональний конфлікт між протестантами-юніоністами та католиками-націоналістами, а також на політичні та соціальні зміни в регіоні.

Парламент Північної Ірландії був створений у 1921 році відповідно до Закону про уряд Ірландії 1920 року. Він складався з двох палат: Палати громад та Сенату. Основні функції парламенту зосереджувались на вирішенні регіональних питань, таких як освіта, соціальне забезпечення та інфраструктура, але питання зовнішньої політики та оборони залишались у компетенції Вестмінстеру [50, с. 42-46].

Система виборів до парламенту спочатку базувалася на пропорційному представництві, але у 1929 році її змінили на мажоритарну систему першого проходу. Ця зміна сприяла зміцненню домінування юніоністів, які забезпечили собі постійний контроль над законодавчим процесом. Політика "джеррімендерингу" (перекроювання виборчих округів) і дискримінація католицької меншини в доступі до житла, роботи та участі в політичному житті стали ключовими причинами поглиблення міжетнічної напруги.

Значна роль у політичному житті належала Оранжевому ордену, членами якого були всі шість прем'єр-міністрів Північної Ірландії та більшість міністрів. Політика парламенту часто виражалась у підтримці протестантської домінантності, що проявлялось у гаслі "Протестантський парламент для протестантського народу". Це ще більше маргіналізувало католицьку спільноту та посилювало їхнє бажання об'єднання з Ірландією.

У 1948 році Північна Ірландія отримала статус домініону згідно з Актом про Ірландію 1949 року, залишаючись при цьому єдиною територією королівства, яка мала право вийти з країни шляхом національного референдуму. Ця угода також установила консоціональну форму демократії, за

якою передбачається обов'язкова політична рівновага під час розподілу політичних сил та призначення посадовців [35].

Ірландська Вільна Держава офіційно відокремилася від Британської імперії в 1949 році, і британський уряд спробував заспокоїти протестантів на півночі, ухваливши закон, який підкреслював, що Північна Ірландія залишатиметься частиною Сполученого Королівства.

Урядова криза у 1969 році, спричинена зростанням насильства, протестами та внутрішніми розколами у партії юніоністів, призвела до послаблення парламенту. Кульмінацією цих процесів став його розпуск у 1972 році, після чого управління Північною Ірландією перейшло до прямого правління Вестмінстера.

Після скасування парламенту у 1972 році Північна Ірландія перейшла під пряме правління, що означало передачу всіх законодавчих і виконавчих повноважень до уряду Великої Британії. Цей період супроводжувався ескалацією насильства, відомого як "Проблеми" (The Troubles) або Ольстерський конфлікт. Основними сторонами конфлікту стали ІРА (Ірландська республіканська армія), що боролась за об'єднання з Ірландією, та лоялістські парамілітарні угруповання, які підтримували залишення Північної Ірландії у складі Великої Британії [50, с. 109-113].

Спроби створити нові форми самоврядування розпочались у 1973 році з підписанням Саннінгдейлської угоди, яка передбачала створення Асамблеї та спільного управління між націоналістами і юніоністами. Однак, цей експеримент провалився через страйк профспілок юніоністів у 1974 році.

Нові ініціативи з відновлення самоврядування у 1980-х роках, такі як Англо-Ірландська угода 1985 року, також не привели до значного прогресу. Ці спроби зустріли опір з боку юніоністів, які розглядали будь-яке співробітництво з Ірландією як загрозу своїм інтересам.

Угода Страсної П'ятниці 1998 року стала ключовим моментом у врегулюванні конфлікту. Вона передбачала створення нової Асамблеї, що працювала на принципах пропорційного представництва та поділу влади між

юніоністами і націоналістами. Асамблея мала широкі законодавчі повноваження, окрім питань зовнішньої політики, оборони та фінансів, які залишалися під контролем Вестмінстера [48, с.1-3].

Важливим аспектом нової системи стало запровадження механізмів згоди обох громад. Наприклад, вибір Першого міністра та заступника Першого міністра базувався на принципі крос-спільнотного голосування. Це забезпечило рівність представництва обох сторін, але також ускладнило процес прийняття рішень.

Період з 1998 по 2024 роки був позначений частими кризами та призупиненнями роботи Асамблеї. Наприклад, тривала політична криза з 2017 по 2020 рік була викликана розбіжностями між основними партіями щодо питань культури та історичної спадщини.

Попри труднощі, Асамблея стала важливим інструментом для досягнення компромісів і поступового примирення. Наприклад, у 2007 році вперше в історії дві найбільші партії, Демократична юніоністська партія та Шинн Фейн, сформували спільний уряд.

Система влади у Північній Ірландії залишається вразливою до внутрішніх і зовнішніх викликів. Питання Брекзиту, що створило митний кордон в Ірландському морі, загостило напруженість серед юніоністів. Протести проти Північноірландського протоколу у 2022–2024 роках ледь не призвели до повторного зриву роботи Асамблеї. Водночас, зростання підтримки Шинн Фейн, яка виступає за об'єднання з Ірландією, та демографічні зміни, що зменшують чисельну перевагу протестантської громади, підсилюють політичну напругу.

Формування системи державної влади у Північній Ірландії відображає складний баланс між збереженням юніоністської більшості та потребою врахування інтересів націоналістичної меншини. Попри досягнення у сфері миру та стабільності, регіон залишається полем політичної боротьби, де історичні розбіжності все ще мають значний вплив. Вирішення цих питань

вимагає не лише інституційних реформ, але й зміни суспільних настроїв у напрямку примирення та спільного майбутнього.

Висновки до розділу 2

Аналіз історичних чинників, які сформували Ольстерське питання в Північній Ірландії, демонструє, що конфлікт є результатом багатовікових колоніальних, релігійних і соціальних процесів, які наклали глибокий відбиток на структуру державної влади та міжетнічні відносини в регіоні. Вторгнення англо-нормандців до Ірландії в 1169 році поклало початок тривалому періоду колонізації країни британською короною. Цей процес супроводжувався насильством, експропріацією земель корінних ірландців, обмеженням їхніх прав і встановленням колоніального режиму. Ще в XIII столітті нормани створили перші адміністративні інституції, покликані посилити контроль Англії над регіоном, не враховуючи при цьому інтереси місцевого населення.

Розширення англійського впливу посилилося після Реформації XVI століття, яка посилила міжрелігійні розбіжності між протестантськими іммігрантами та ірландськими католиками. Протестантська більшість, яка домінувала в уряді, активно підтримувала колоніальну політику Англії, що сприяла маргіналізації католиків, обмежуючи їхній доступ до економічного та політичного життя. Прийняття дискримінаційних законів, таких як Статут Кілкенні (1367), Акт Пойніхана (1494) та Акт про унію (1801), підтвердило нерівноправність ірландців у власній країні.

Одним з найтрагічніших етапів цієї політики став великий голод 1845-1847 років, який не лише спричинив величезні втрати населення, але й посилив ненависть до британського правління. Водночас економічна нерівність і соціальні заворушення підживлювали ірландський націоналістичний рух і заохочували до боротьби за незалежність.

Ухвалення Закону про ірландський уряд 1920 року, який розділив острів на дві адміністративні частини - Південну та Північну Ірландію - стало важливим поворотним моментом у XX столітті. Окрім юридичного закріплення

попереднього соціально-релігійного та політичного поділу, це рішення стало передумовою англо-ірландського договору 1921 року, який заснував Ірландську вільну державу та Північну Ірландію. Створення північноірландського парламенту не вирішило проблему, оскільки він зосередився на інтересах протестантської більшості, тоді як католики залишилися виключеними з політичного процесу.

Політична напруженість у Північній Ірландії посилилася у другій половині ХХ століття, коли конфлікт перейшов у відкрите протистояння між католицькими республіканцями і протестантами-лоялістами. Введення британських військ у регіон ще більше розпалило напруженість і перетворило Північну Ірландію на перманентну зону насильства.

Рішення про розпуск Асамблеї Північної Ірландії у 1972 році та перехід до прямого правління з Лондона продемонстрували нездатність місцевих політичних сил до компромісу. У наступні десятиліття більшість спроб врегулювати конфлікт зазнали невдачі через глибоку недовіру між сторонами.

Політична історія Північної Ірландії досягла переломного моменту в 1998 році з підписанням Белфастської угоди, яка встановила модель консенсусної демократії між націоналістами і юніоністами, включаючи спільне управління, захист прав меншин і прийняття рішень шляхом консенсусу. Створення Асамблеї Північної Ірландії та інших інституцій, які визнали інтереси обох громад, стало важливим кроком на шляху до зниження напруженості.

Однак нинішня політична система в Північній Ірландії залишається крихкою. Незважаючи на прогрес у вирішенні міжетнічного конфлікту, невирішені питання, такі як економічна нерівність, ситуація на кордоні після Брекзиту та питання ідентичності, перешкоджають довгостроковій стабільності. Компромісна модель короткострокового миру залежить від готовності сторін до співпраці.

РОЗДІЛ 3.

ЕТАПИ ТА СПРОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПІВНІЧНОІРЛАНДСЬКОГО КОНФЛІКТУ В II ПОЛОВИНІ ХХ ст. – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

3.1. Початковий етап процесу мирного врегулювання в Ольстері (1985 – квітень 1998 рр.)

Після провалу Саннінгдейльської угоди в середині 1974 року Північна Ірландія занурилася в десятиліття розколу, напруженості та воєнізованого насильства, а серія нападів бойовиків ІРА в Гілфорді та Бірмінгемі восени 1974 року призвела до загибелі 26 осіб. На початку 1975 року уряд Гарольда Вільсона навіть розглядав можливість виведення британських військ і надання Північній Ірландії незалежності. Дублін виступив проти цього, побоюючись, що незалежність Північної Ірландії призведе до громадянської війни.

У відповідь на напади ІРА лоялістські бойовики посилили насильство, і в квітні 1975 року члени «Червоної руки» напали на католицький паб у Белфасті, вбивши шістьох людей. Напади лоялістів на католиків тривали кілька тижнів, а в липні 1975 року члени Ольстерських добровольчих сил з графства Даун напали на шоу-групу «Маямі», вбивши трьох дублінських музикантів. Пізніше того ж року Ленні Мерфі та «Шенкілльські м'ясники» розпочали свою терористичну діяльність у Белфасті [52].

Перемога Маргарет Тетчер на виборах у травні 1979 року не зменшила напруження в Північній Ірландії. Новий прем'єр-міністр консультувалася з ультраконсерваторами, такими як Ері Нів та Ян Гоу, які пізніше були вбиті радикальними республіканцями через свою непримиренну політику.

Тетчер вважала воєнізовані групи не революціонерами чи політичними активістами, а злочинцями, про що неодноразово публічно заявляла. Вона твердо стояла на своєму під час голодувань 1980-81 років, друге з яких призвело до смерті десяти ув'язнених. У 1982 році представник Шинн Фейн

Денні Моррісон назвав Тетчер «найгіршим негідником, якого ми коли-небудь знали» [39].

Така рішуча позиція зробила її мішенню для ІРА. У жовтні 1984 року ця організація підірвала готель «Гранд» у Брайтоні, де проходила щорічна конференція Консервативної партії. Тетчер дивом врятувалася, але вибух забрав життя п'яťох людей, в тому числі одного члена парламенту, і зрівняв з землею чотири поверхи будівлі.

Дехто вважав, що вибух у Брайтоні ще більше зміцнить позиції Тетчер щодо Північної Ірландії. Але події пішли іншим шляхом. На початку 1985 року члени уряду Тетчер вступили в таємні переговори з Республікою Ірландія [4,с.15-16].

Тетчер прагнула укласти двосторонню угоду з Дубліном, яка б підвищила безпеку і водночас визнала "ірландський вимір", тобто історичні та культурні зв'язки між Республікою Ірландія та Північною Ірландією. Визнавши ці ірландські зв'язки і надавши Дубліну дорадчу роль у справах Північної Ірландії - без втручання в британський суверенітет - Тетчер сподівалася залучити поміркованих націоналістів з Шістьох графств.

Англо-ірландська угода була досягнута в 1985 році під час зустрічей Тетчер, прем'єр-міністра Ірландії Гаррета Фіцджеральда та лідера Соціал-демократичної і лейбористської партії (СДЛП) Джона Х'юма [22].

Угода була підписана Тетчер і Фіцджеральдом у Хіллсборо в листопаді 1985 року. Основними пунктами документа є наступні:

1. Велика Британія та Республіка Ірландія визнали існування Північної Ірландії, створеної після поділу Ірландії в 1920 році. Обидва уряди заявили, що політичний статус Північної Ірландії може бути змінений лише за згодою більшості населення. Вони також визнали, що більшість населення Північної Ірландії на той час не бажала таких змін.

2. Угода передбачала створення Міжурядової конференції, до складу якої увійшли посадові особи з Великої Британії та Ірландії. Конференція мала обговорювати та надавати рекомендації щодо політичних, економічних,

безпекових та транскордонних питань Північної Ірландії. Конференція мала лише дорадчий характер і не мала жодних виконавчих чи законодавчих повноважень.

3. Стаття дев'ята Угоди сприяла "транскордонному співробітництву" з питань безпеки. Стаття дев'ята Угоди сприяла "транскордонному співробітництву" з питань безпеки, що передбачало посилення комунікації, співпраці та обміну інформацією між Королівською поліцією Ольстера і "Гарда Сіохана" (поліцією Республіки Ірландія) з метою допомогти урядам обох країн у боротьбі з воєнізованою діяльністю [22].

Реакція на англо-ірландську угоду була неоднозначною. На міжнародному рівні, у Великій Британії та Республіці Ірландія, а також серед поміркованих націоналістів у шести графствах, угоду широко вітали. Британська Палата громад рішуче підтримала угоду, проголосувавши 473 голосами проти 47. Однак лейборист Джеремі Корбін, який підтримував воз'єднання Ірландії, проголосував проти, заявивши: "Ми вважаємо, що угода зміцнює, а не послаблює кордон" [40, с. 119].

Прихильники угоди підкреслювали важливість визнання статусу Північної Ірландії як значної зміни в позиції Дубліна. Багато хто сподівався, що угода заохотить націоналістів і республіканців до участі в переговорному процесі.

У Північній Ірландії угода викликала широке невдоволення. Юніоністи були категорично проти, оскільки Тетчер не включила їх до переговорів. Вони також виступали проти створення Міжурядової конференції, оскільки побоювалися, що Дублін матиме вплив на адміністрацію Ольстера [8, с.21-23].

Їх реакція була швидкою і масовою. Демократична юніоністська партія (ДЮП) та Ольстерська юніоністська партія (ОЮП), які зазвичай ворогували, об'єдналися проти угоди. Вони організували протести під гаслом "Ольстер каже ні", а лідер ДЮП Ян Пейслі став головним критиком.

23 листопада, через вісім днів після підписання угоди, понад 150 000 людей зібралися в Белфасті на акцію протесту. У своїй емоційній промові

Пейслі засудив Тетчер за зраду прав лоялістів і різко розкритикував Дублін: "Де знаходять притулок терористи? В Ірландській Республіці! А тепер пані Тетчер каже нам, що Республіка повинна мати право голосу в нашій провінції. Ми кажемо: Ніколи! Ніколи! Ніколи! Ніколи!" [40, с. 120-121].

Лідер СДЛП Джон Х'юм відповів на обурення юніоністів, звинувативши їх у перебільшенні своїх погроз. Він стверджував, що юніоністи вийшли на вулиці тисячами, щоб зірвати угоду. Але якщо щось і загрожувало їхньому становищу в Британії, то не угода, а їхня власна реакція. Угода чітко визначила, що Північна Ірландія залишатиметься частиною Сполученого Королівства доти, доки цього бажатиме більшість її громадян. Вона не загрожувала правам юніоністів [34, с. 96-99].

11 грудня міністри уряду Республіки Ірландія вперше прибули до Белфасту на засідання Англо-ірландської конференції. Їхній приїзд викликав масові демонстрації в місті, де тисячі лоялістів зіткнулися з офіцерами Королівської ольстерської поліції.

Шість днів по тому 15 членів британського парламенту-юніоністів подали у відставку на знак протесту. 24 січня 1986 року вони виставили свою кандидатуру на перевиборах і повернули собі місця, за винятком одного, яке відійшло до СДЛП.

3 березня лоялісти організували "день дій" з масовими страйками і маршами та повною зупинкою комерційної і промислової діяльності в Північній Ірландії. Наприкінці березня Державний секретар оголосив про заборону лоялістських великодніх маршів, що ще більше загострило ситуацію і призвело до зіткнень між протестувальниками і поліцією. Напруженість досягла такого рівня, що в червні 1986 року Асамблея Північної Ірландії, в якій домінували юніоністи, була розпущена.

Республіканці також критикували угоду, але з іншої причини. Вони не прийняли формального визнання Дубліном британського суверенітету над Північною Ірландією. ІРА стверджує, що саме її збройна кампанія змусила

британців піти на поступки націоналістам. Шинн Фейн, зі свого боку, категорично відкинула угоду і весь час виступала проти неї.

Незважаючи на ці протести, воєнізоване насильство суттєво не зросло. Однак британський уряд недооцінив масштаб реакції юніоністів та лоялістів, що ускладнило ситуацію. У своїх мемуарах Маргарет Тетчер визнала, що, поступившись вимогам Дубліна, вона відштовхнула від себе юніоністські групи, що ще більше поставило під загрозу безпеку [40, с. 121-124].

Більшість істориків вважають англо-ірландську угоду провальною, оскільки вона не покращила ситуацію в Північній Ірландії. Однак вона стала важливим кроком у зближенні між Лондоном і Дубліном і заклала основу для майбутніх мирних угод.

До 1993 року ситуація в Північній Ірландії залишалася вкрай напруженою. У той час Північна Ірландія була розділена на два основні табори: націоналісти (переважно католики) хотіли об'єднати Ірландію, в той час як юніоністи (переважно протестанти) хотіли зберегти зв'язки з Великобританією. У цей період стало зрозуміло, що жодна зі сторін не може здобути військову перемогу. У 1990-х роках політична ситуація почала змінюватися. У 1991 році уряд Джона Мейджора заявив про готовність до діалогу з північноірландськими партіями, в тому числі з представниками католицьких націоналістів. Водночас Ірландія також погодилася на переговори, а основні політичні сили почали усвідомлювати, що лише мирний процес може гарантувати стабільність і мир на острові.

Декларація Даунінг-стріт, підписана 15 грудня 1993 року прем'єр-міністром Великобританії Джоном Мейджором та прем'єр-міністром Ірландії Альбертом Рейнольдсом, заклала основу для нових мирних переговорів [37].

Основними положеннями Декларації були наступні:

1. Декларація підтверджує, що майбутнє Північної Ірландії має бути визначене демократичним шляхом, волевиявленням народу, який має право обирати, чи хоче він бути частиною Сполученого Королівства, чи частиною

Ірландії. Це важливий крок на шляху до зниження напруженості між націоналістами та юніоністами.

2. Однією з головних ідей Декларації стала відмова від насильства як засобу досягнення політичних цілей. Декларація закликала всі політичні сили відмовитися від насильства і вступити в мирні переговори.

3. Ірландія та Велика Британія домовилися про спільну відповідальність за правопорядок у Південній Ірландії та створення спільних механізмів боротьби з тероризмом і насильством.

4. Декларація також передбачає розвиток економічного співробітництва між Ірландією та Великою Британією, що стало важливим фактором покращення умов життя в Північній Ірландії та сприяло стабілізації ситуації [37].

Декларація Даунінг-стріт стала важливим кроком у мирному процесі. Хоча вона безпосередньо не поклала край насильству, вона створила політичний простір для діалогу між різними політичними силами і призвела до низки подальших переговорів.

Декларація забезпечила участь представників ІРА в переговорах і досягнення угоди про демілітаризацію та роззброєння, що є важливими для подальшого прогресу. Вона також створила нові механізми вирішення політичних суперечок, які лягли в основу підписання Белфастської угоди в 1998 році [29].

Незважаючи на ці позитивні зрушення, Декларація Даунінг-стріт не позбавлена критики. Деякі політичні сили, зокрема деякі юніоністські партії, вважають, що документ ставить під загрозу їхні інтереси і залишає без відповіді питання про політичне майбутнє Північної Ірландії. Крім того, терористичні угруповання, такі як ІРА, не відразу припинили свою діяльність, що поставило під сумнів ефективність мирного процесу на його ранніх стадіях.

Північноірландська проблема викликала занепокоєння не лише в Ірландії та Великій Британії, але й у США, де впливовим було ірландське лобі.

Адміністрація Білла Клінтона активно агітувала за мирне врегулювання, прагнучи заручитися підтримкою ірландської громади на виборах [13, с. 55].

Раніше США підтримували Лондон, перешкоджаючи в'їзду до Ірландії радикальних діячів. Однак Білл Клінтон дозволив лідеру Шинн Фейн Джеррі Адамсу взяти участь у конференції щодо Північної Ірландії, що призвело до конфлікту з Державним департаментом США, ЦРУ і ФБР. Це також вплинуло на відносини між Біллом Клінтоном і британським прем'єр-міністром Джоном Мейджором [27, с. 713-715].

Білл Клінтон намагався створити собі репутацію миротворця, але йому доводилося враховувати британські інтереси. У листопаді 1995 року було оголошено про спільну британсько-ірландську ініціативу, хоча Клінтон продовжував діяти самостійно, пообіцявши економічну допомогу Північній Ірландії як частину мирного процесу. Незабаром більшість північноірландських політичних партій та уряд Мейджора визнали важливість участі США в цьому процесі [1, с. 120].

Тоні Блер, лідер Лейбористської партії, зробив вирішення ольстерського конфлікту пріоритетом своєї передвиборчої кампанії 1997 року. Він виступав за мирне вирішення шляхом включення північноірландського питання в контекст реформування системи управління Сполученого Королівства. Лейбористи раніше прагнули до об'єднання Ірландії, що ускладнювало переговори, але Блер проголосив політику нейтралітету в цьому питанні, вступаючи в переговори з різними політичними силами.

Одразу після перемоги на виборах Тоні Блер почав виконувати свою обіцянку щодо врегулювання ольстерської кризи. Це питання було важливим для нього не лише з політичної точки зору, оскільки його мати була ірландкою, а сім'я підтримувала протестантизм. У своїх мемуарах Тоні Блер згадує, що його бабуся, хоч і не впізнала його, все ж попросила: «Синку, що б ти не робив, ніколи не одружуйся з католичкою». Блер почав зустрічатися зі своєю майбутньою дружиною Чері, католичкою. Сім'я Блерів щороку їздила до Ірландії, але після 1969 року їхня мати вирішила, що це більше не є безпечним

через неспокій. Незважаючи на це, Блер продовжував листуватися з друзями, отримуючи інформацію про конфлікт [3, с. 117-119].

Протягом багатьох років Сполучене Королівство потерпало від терористичних атак і вбивств солдатів та цивільних, що поглиблювало розкол між юніоністською та націоналістичною спільнотами. Процес модернізації розпочався на початку 1980-х років, після вступу Ірландії до Європейського Союзу. Тоні Блер бачив, що Південь рухається в майбутнє, в той час як Північ залишається в ситуації, де католицько-протестантські суперечки блокують будь-який прогрес. Блер бачив можливість для миру, що спонукало його взятися за цю проблему, хоча багато хто вважав це проявом «месіанського комплексу» [45, с. 148].

Блер сформулював для себе «головну особливість ірландської трагедії»: всі сторони конфлікту вірили, що можуть перемогти. Ірландська республіканська армія вважала, що бомбардування змусять Велику Британію залишити Північну Ірландію, де більшість населення вважала себе британськими підданими. Британський уряд вважав, що зможе підтримувати ірландський націоналізм, не змінюючи свого ставлення до католиків, а юніоністи вірили, що завжди зможуть уникнути поділу влади з католиками, які підтримують ідею об'єднаної Ірландії. За цих умов бажання «перегорнути трагічну сторінку історії» ставало дедалі менш реалістичним. Міжобщинна ненависть зростала, а відмінності в політичних поглядах, релігії, культурі та звичаях лише загострювали конфлікт [3, с. 165].

Тоні Блер намагався вирішити проблему Ольстера двома шляхами. Він відкинув консервативну точку зору, що це «внутрішня» проблема, і шукав підтримки прем'єр-міністра Ірландії Берті Ахерна і президента США Білла Клінтона, а також намагався залучити до процесу міжнародну спільноту. Другий шлях полягав у залученні до переговорів усіх політичних сил, включно з радикалами. Ця політика базувалася на концепції «консоціативної демократії», яка передбачала поділ виконавчої влади між представниками всіх

громад Північної Ірландії, пропорційне представництво у виборах органів влади, автономію та рівні права громад, з правом вето меншості [10, с. 8].

Тоні Блер взявся за вирішення проблеми в складних умовах, коли радикальні групи з обох сторін були дуже впливовими, а також був поширений скептицизм щодо неможливості суто політичного рішення без урахування історичних, культурних та економічних чинників. Всього через кілька тижнів після вступу на посаду Блер дізнався, що Ірландська республіканська армія вбила двох офіцерів поліції, що спричинило нову хвилю насильства. Британський уряд дав ІРА п'ять тижнів на припинення вогню, що вона і зробила в середині липня 1997 року. Тоді ж було вирішено створити міжнародну комісію для роззброєння терористичних угруповань.

Переговори розпочалися у вересні 1997 року за участі Джорджа Мітчелла, який представив принципи ненасильства і мирних методів. На порядку денному стояли питання відносин між Сполученим Королівством та Північною Ірландією, а також між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. Учасники мали вирішити, хто буде керувати Північною Ірландією після деволуції та розподілу повноважень між сторонами [44, с. 11-14].

Переговори розпочалися без лідера Ольстерської юніоністської партії Девіда Трімбла, але за участі лідера Демократичної юніоністської партії Яна Пейслі. Пізніше до переговорів приєдналися й інші юніоністські партії. У цей момент ІРА відновила насильство, і всі протестантські партії вирішили бойкотувати переговори. Однак Блер і його уряд продовжували працювати над мирним вирішенням проблеми і відновили діалог між юніоністами і республіканцями.

Важлива подія відбулася 13 жовтня 1997 року: перша зустріч британського прем'єр-міністра з лідерами партії Шинн Фейн Джеррі Адамсом і Мартіном МакГіннесом. Британська громадськість і всі зацікавлені сторони хотіли знати, чи потисне Блер їм руки, на що прем'єр-міністр відповів: «Я вирішив діяти природно. Вони прийшли, і ми потиснули один одному руки» [3, с. 168].

Переговори продовжилися і, хоча перемир'я час від часу порушувалося, учасники продовжували працювати над текстом угоди. Е. Блер повинен був відправитися в Белфаст, щоб підтвердити досягнуті домовленості, але був змушений залишитися там на чотири дні, щоб знайти остаточні компромісні рішення.

3.2. Процес реалізації Белфастської Угоди як основи мирного процесу в Північній Ірландії (квітень 1998 – 2010 рр.)

Після кількох невдалих спроб мирних переговорів щодо конфлікту у Північній Ірландії, в 1997 році стало можливим досягнення компромісу, завдяки участі ключових політичних сил, зокрема Великобританії, Ірландії, Сполучених Штатів і різних політичних партій Північної Ірландії. 10 квітня 1998 року між урядами Республіки Ірландії та Великої Британії була укладена Белфастська угода або Страсноп'ятнична угода. Вона була закріплена головними партіями Північної Ірландії. Основними авторами угоди були католицький політик Джон Юм і протестантський політик Девід Трімбл, які були нагороджені Нобелівською премією миру в 1998 році за свій внесок [48, с.1-2].

Основними положеннями угоди є:

1. Північна Ірландія залишається частиною Сполученого Королівства, але її громадяни тепер мають право прийняти рішення на референдумі про об'єднання острова, якщо більшість висловиться «за».

2. Політичні партії взяли на себе зобов'язання досягати своїх цілей лише мирним і демократичним шляхом.

3. Створюються нові інституції для Північної Ірландії та регіонального співробітництва:

- Асамблея Північної Ірландії, що складається з 108 членів.
- Уряд з міністрами, призначеними за системою д'Ондта на основі кількості партійних голосів у парламенті. Участь партій, пов'язаних з

воєнізованими угрупованнями, ставиться в залежність від виконання цими організаціями умов роззброєння і припинення вогню.

- Громадянський форум, що складається з представників бізнесу, профспілок та неурядових організацій, з консультативною роллю з соціальних, економічних та культурних питань.

- Рада міністрів Північ-Південь, що забезпечує співпрацю між урядами Північної Ірландії та Республіки Ірландія з усіх питань, пов'язаних з островами.

- Британсько-ірландська міжнародна конференція, спрямована на покращення співпраці між Сполученим Королівством та Республікою Ірландія [32, с. 70-74].

- Британсько-ірландська рада, яка об'єднує представників урядів Ірландії, Сполученого Королівства, Північної Ірландії, Шотландії, Уельсу та інших територій для спільної роботи над регіональними питаннями.

- Комісія з прав людини та рівності.

4. Протягом двох років парамілітарні організації повинні були роззброїтися і звільнити ув'язнених, пов'язаних з цими групами.

5. У Північній Ірландії було запроваджено нове законодавство про права людини та громадянську рівність.

6. Республіка Ірландія погодилася внести зміни до конституційних положень, що стосуються територіальних претензій на Північну Ірландію, а Велика Британія скасувала Акт про ірландську адміністрацію 1920 року.

7. Місцева поліція була реформована. Королівська ольстерська поліція була замінена Поліцейською службою Північної Ірландії [48, с. 2-15].

Угода була надіслана в кожен домівок Північної Ірландії, а 22 травня 1998 року відбувся референдум, на якому громадяни Північної Ірландії та Республіки Ірландія одноставно підтримали угоду. Результат голосування здивував багатьох, оскільки угода отримала абсолютну більшість голосів по обидва боки острова, що частково пояснюється вичерпанням 30-річного конфлікту. Зрозуміло, що угода і референдум були лише початком дуже складного процесу [15, с. 10].

Згідно з угодою про ув'язнених, британський уряд мав передати Республіці Ірландія ув'язнених з Ірландської республіканської армії. Серед них була «четвірка з Белкорт-стріт», яка здійснила терористичні атаки від імені ІРА в 1970-х роках. Після передачі вони були умовно-достроково звільнені, щоб відвідати конференцію Шинн Фейн в Дубліні. Реакція юніоністів на десятихвилинну овацію, якою вітали ув'язнених на конференції, була дуже негативною і майже звела нанівець таке складне і очікуване рішення. Е. Блер був змушений особисто гарантувати, що винуватці насильства не будуть допущені до влади[17].

25 червня 1998 року відбулися вибори до Асамблеї Північної Ірландії. Противники Белфастської угоди сподівалися використати парламентський механізм для девальвації угоди, оскільки дві громади, підтримуючи політику примирення, мали певну недовіру одна до одної. У парламенті протестанти отримали 48 місць (Ольстерська юніоністська партія Д. Трімбла і Демократична партія І. Пейслі), а католики - 42 (Соціал-демократична і лейбористська партія Д. Г'юма і Шинн Фейн Д. Адамса). 18 місць було виділено різним міжгромадським об'єднанням і політичним партіям.

Наступним завданням у реалізації Белфастської угоди стало формування адміністративного апарату та органів місцевого самоврядування. Однак цей процес затягнувся, оскільки протестантські партії не приступили до роботи через те, що ІРА не була повністю роззброєна. ІРА, зі свого боку, відмовлялася здати зброю до початку роботи асамблеї. Питання роззброєння стало перешкодою для подальших кроків [12, с. 58].

Важливо зазначити, що процедура роззброєння не була чітко визначена в Белфастській угоді, хоча роззброєння було оголошено передумовою всього процесу. Хоча ІРА загалом не відмовлялася скласти зброю, вона заявляла, що має намір зробити це «пізніше». Протестантські збройні групи також попередили, що не мають наміру роззброюватися. Бойовики ІРА задовольнилися запевненнями у припиненні насильства, тоді як протестанти

розглядали роззброєння католицьких груп як передумову для продовження мирного процесу [36, с.192].

Це питання було в центрі переговорів Е. Блера з главами держав та урядів ЄС і широко обговорювалося як у британському парламенті, так і в засобах масової інформації. Паралельно з формуванням коаліційного уряду спостерігалось зростання насильства, починаючи з щорічних маршів між протестантами і юніоністами в червні 1998 року в католицьких районах Ольстера. Ці марші традиційно призводили до сутичок і погромів, незважаючи на спроби роз'єднати протиборчі сторони, що ще більше ускладнювало ситуацію.

Е. Блер активно залучав міжнародних спостерігачів і ООН до моніторингу виконання Белфастської угоди та ініціював створення низки органів для контролю і забезпечення виконання угоди. Прем'єр-міністр регулярно зустрічався з лідерами північноірландських партій і з прем'єр-міністром Ірландії Б. Ахерном. Однак терористичні акти в Північній Ірландії поставили під загрозу досягнуті результати.

У липні 1998 року протестантські екстремісти вбили трьох католицьких підлітків, а в серпні в результаті теракту в місті Ома, відповідальність за який взяла на себе ІРА, загинули 29 осіб. Кількість загиблих католиків і протестантів приблизно рівна. Е. Блер у супроводі принца Чарльза відвідав Ому, щоб підтримати сім'ї загиблих і обидві громади.

Цей терористичний акт засудили майже всі політичні групи. Протестантські організації пообіцяли не реагувати, щоб уникнути нової хвилі насильства, яка може зірвати мирний процес. «Справжня ІРА», зі свого боку, висловила каяття і пообіцяла дотримуватися режиму припинення вогню. Важливу роль на цьому етапі відіграв прем'єр-міністр Ірландії Б. Ахерн, який пообіцяв разом з британським міністром у справах Північної Ірландії розпочати безпрецедентну боротьбу з терористичними угрупованнями, оскільки багато католицьких екстремістських груп базувалися в Ірландії.

Як зазначив сам британський прем'єр-міністр, трагедія в Омі могла б стати «відступом назад», але насправді вона стала «поворотним моментом», який допоміг просунути мирний процес вперед[23].

Всі учасники мирного процесу погодилися продовжувати і прискорювати цей процес. Британський уряд та його лідери активно шукали внутрішні та зовнішні механізми для просування вперед. Важливу роль у зниженні терористичної активності в Північній Ірландії відіграли Незалежна міжнародна комісія з роззброєння під егідою ООН та ірландська діаспора в США. У серпні 1998 року було досягнуто компромісу щодо поступового роззброєння ІРА, яке відбулося одночасно з початком виведення британських збройних сил з Ольстера.

Згідно з Актом про Північну Ірландію 1998 року, Асамблея була створена у два етапи. На першому етапі були створені механізми та інституції для якнайшвидшої та остаточної передачі повноважень Парламенту Північної Ірландії. Було створено спеціальний комітет і нові департаменти для забезпечення міжурядової співпраці з Республікою Ірландія. На цьому етапі також було сформовано виконавчий орган Асамблеї - місцевий уряд, до складу якого увійшли представники Шинн Фейн. Мартін МакГіннес отримав портфель освіти, а Беар де Бруйн - портфель охорони здоров'я.

Цей період характеризувався активними зусиллями обох сторін, спрямованими на забезпечення стабільності і прогресу в мирному процесі, незважаючи на численні труднощі і виклики.

Історичним моментом стали події, пов'язані з імплементацією Белфастської угоди. Вперше в історії Північної Ірландії відбувся добровільний розподіл влади між протестантськими (юніоністськими) та католицькими (республіканськими) політичними силами. 15 грудня 1999 року британський парламент ухвалив Закон про часткову деволюцію Законодавчих зборів Північної Ірландії, а наступного дня розпочався процес передачі влади від британського парламенту до Законодавчих зборів Північної Ірландії [10, с. 11].

Спочатку коаліційний уряд складався з представників британського та північноірландського урядів і передбачав поступову передачу повноважень північноірландським чиновникам, призначеним Асамблеєю. Однак, незважаючи на ці оптимістичні початкові кроки, серйозним каменем спотикання стало питання роззброєння ІРА. Ольстерські юніоністи відмовлялися співпрацювати з представниками Шинн Фейн до повного роззброєння ІРА. В результаті Пітер Мендельсон, міністр Північної Ірландії, розпустив Асамблею і коаліційний уряд 11 лютого 2000 року.

Це рішення викликало бурхливу реакцію. Джеррі Адамс назвав розпуск ольстерського уряду і повернення прямого британського правління неприйнятним. Британський та ірландський прем'єр-міністри були змушені шукати вихід із ситуації, знову зосередившись на питанні роззброєння.

У середині травня 2000 року з'явилися деякі позитивні ознаки: ІРА заявила про готовність скласти зброю, хоча спочатку вона задовольнилася допуском незалежних інспекторів на свої бази для перевірки того, що зброя не використовується. Це віталось основними політичними силами Північної Ірландії, за винятком Ольстерської юніоністської партії. Як наслідок, 27 травня 2000 року міністр Північної Ірландії відновив діяльність місцевих органів влади в провінції [36, с. 148-151].

Таким чином, незважаючи на численні проблеми та затримки, процес імплементації Угоди продовжувався, а політична ситуація в Північній Ірландії поступово стабілізувалася.

28 квітня 2003 року Асамблея Північної Ірландії була знову розпущена через шпигунський скандал за участю партії Шинн Фейн. Нові вибори відбулися в листопаді 2003 року. Демократична юніоністська партія на чолі з Іеном Пейслі отримала 32 місця. Ольстерська юніоністська партія і Шинн Фейн отримали по 20 місць, а Соціал-демократична лейбористська партія - 18 місць.

Асамблея відновила роботу в січні 2004 року. Однак ситуація залишалася складною. Вперше після виборів, коли більшість місць отримала партія, що виступала проти Белфастської угоди, було досягнуто домовленості про

перегляд північноірландського документа. Під час переговорів у Лідському замку у вересні 2004 року компромісу досягнуто не було. Прем'єр-міністр Великобританії Тоні Блер, який головував на переговорах, заявив, що «пропозиції, які ми розглядаємо, мають розумний зміст та історичне значення», але це не допомогло вирішити розбіжності між Демократичною юніоністською партією та Шинн Фейн [10, с. 12].

Крім того, наприкінці 2004 року відбулося найбільше пограбування банку у Великобританії на суму 20 мільйонів фунтів стерлінгів, яке поліція пов'язала з ІРА. Ця подія змусила Ірландську республіканську армію відмовитися від плану перемир'я в лютому 2005 року. Проте завдяки зусиллям усіх зацікавлених сторін та переговорам вдалося владнати цю ситуацію мирним шляхом. Уже 28 липня 2005 року Ірландська республіканська армія (ІРА) оголосила, що відмовляється від насильства і починає процес роззброєння. Це стало вирішальним кроком у переході до демократичних методів боротьби за права католицької меншини Північної Ірландії. Це призвело до поступового виведення британських військ з регіону. Такі організації, як ООН, Європейський Союз і Рада Європи також зробили свій внесок у процес примирення між протестантами і католиками. Однак пропозиція розгорнути миротворчі сили ООН в Ольстері була заблокована Великобританією, яка є постійним членом Ради Безпеки ООН [2, с. 5-6].

Для підтримки економічного і соціального розвитку Північна Ірландія отримала 2,7 млрд. євро від програми Європейської Комісії на 2000-2006 роки. Це частково зменшило фінансове навантаження на британський уряд. 1 серпня 2007 року британська армія завершила 38-річну поліцейську операцію з підтримання порядку в регіоні.

У березні 2007 року, після виборів, Демократична юніоністська партія отримала 36 місць в Асамблеї, Шинн Фейн - 28, Ольстерська юніоністська партія - 18 і Соціал-демократична і лейбористська партія - 16. У травні того ж року, після успішного завершення мирного процесу, Тоні Блер відвідав

Стромонт, резиденцію Кабінету міністрів Північної Ірландії, де його приймали новий прем'єр-міністр Ян Пейслі та його заступник Мартін Магіннес [41].

Цей візит символізував відновлення політичної стабільності в Північній Ірландії і ознаменував кінець тривалого періоду конфлікту і політичних труднощів. Важливість цього моменту підкреслює той факт, що Блер і його команда змогли запустити мирні ініціативи, які здавалися нереальними.

3.3. Вплив Brexit на перебіг конфлікту в Північній Ірландії та сучасний стан проблеми

Brexit став серйозним випробуванням для мирного процесу в Північній Ірландії, який тривав десятиліттями. Вихід Великої Британії з ЄС поставив під загрозу крихкий баланс, досягнутий Белфастською угодою 1998 року.

На референдумі щодо Brexit 2016 року майже 56% північноірландських виборців проголосували за те, щоб залишитися в ЄС, тоді як 52% британців в цілому висловилися за вихід. Опитування показало, що більшість юніоністів (66%) підтримали вихід, тоді як більшість націоналістів (88%) і тих, хто не відносить себе до юніоністів чи націоналістів (70%), висловилися за те, щоб залишитися [20, с. 26-27], [6, с. 136-137].

Після референдуму уряд Терези Мей вирішив, що Великобританія повинна не лише покинути ЄС, але й вийти з митного союзу та єдиного ринку. Це рішення зробило необхідним створення митного та регуляторного кордону між Великою Британією та ЄС. Морський кордон між Великою Британією та континентальною Європою вважався відносно простим завданням, але кордон між Ірландією та Північною Ірландією виявився набагато складнішим через три конкуруючі цілі, які стали відомими як «трилема Брекзиту»: уникнення жорсткого кордону на острові Ірландія, відсутність митного кордону в Ірландському морі та неучасть Великої Британії в єдиному ринку та митному союзі ЄС. Вирішити всі три проблеми одночасно було неможливо [18, с.142].

Вирішення «трилеми» спочатку було запропоновано у формі так званого «ірландського бекстопу», який став частиною угоди про вихід, запропонованої

урядом пані Мей у 2018 році. «Ірландський бекстоп» передбачав, що вся Великобританія тимчасово залишиться в єдиному митному просторі з ЄС, поки не буде вирішено питання митного контролю. Однак ця пропозиція була відхилена британським парламентом [19].

У 2019 році новий прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон домогся значного прориву в переговорах з ЄС, уклавши угоду про Brexit, яку не змогла укласти його попередниця Тереза Мей. Одним із ключових елементів цієї угоди став Північноірландський протокол, який дозволив винести найбільш суперечливі аспекти процесу Brexit в окремий документ. Протокол набув чинності 1 січня 2021 року і став частиною міжнародного права,

Питання Північної Ірландії мало вирішальне значення через ризик відновлення фізичного кордону між Республікою Ірландія, державою-членом ЄС, та Північною Ірландією, яка є частиною Сполученого Королівства. За умов звичайного виходу Британії з ЄС та створення митного кордону могли постати ризики для мирної угоди 1998 року (Белфастської угоди), яка поклала край багаторічному конфлікту в регіоні. Прозорість кордону була однією з ключових умов цієї угоди [42].

Основні положення Протоколу щодо Північної Ірландії :

1. Регуляторний режим для Північної Ірландії

Північна Ірландія залишається частиною митної території Сполученого Королівства, зберігаючи при цьому доступ до єдиного ринку товарів ЄС. Це дозволяє уникнути жорсткого кордону на острові Ірландія, що є необхідною умовою для підтримання миру. Протокол передбачає, що товари, які переміщуються з Північної Ірландії до ЄС (зокрема, до Республіки Ірландія), не підлягають митному контролю.

2. Митні перевірки в Ірландському морі

Митні перевірки були запроваджені для товарів, що перевозяться з Великої Британії до Північної Ірландії, оскільки вони можуть потрапити на єдиний ринок ЄС через Республіку Ірландія. Цей захід створив фактичний

митний кордон в Ірландському морі, що стало основним джерелом політичних суперечок, особливо серед юніоністів.

3. Регуляторні питання

Північна Ірландія продовжує дотримуватися більшості торговельних правил ЄС, особливо щодо стандартів харчових продуктів, сільськогосподарської продукції та промислових товарів. Це створює ситуацію, коли частина Сполученого Королівства залишається під регуляторним впливом ЄС.

4. Податкова політика

Податок на додану вартість (ПДВ) у Північній Ірландії регулюється правилами ЄС. Однак уряд Великої Британії має певну гнучкість у встановленні ставок ПДВ для певних категорій товарів.

5. Імпорт та експорт

Товари, що вивозяться з Великої Британії до Північної Ірландії, потребують спеціальної декларації. Це створює додатковий адміністративний тягар для бізнесу, що працює в регіоні. Товари, які залишаються в Північній Ірландії, можуть проходити спрощену митну процедуру, тоді як товари, які можуть бути імпортовані до ЄС, підлягають повному контролю.

6. Белфастська угода і статус Північної Ірландії

Протокол гарантує продовження дії Белфастської угоди, зокрема положення про відсутність жорсткого кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. Статус Північної Ірландії не може бути змінений без згоди більшості населення регіону.

7. Механізм перегляду та скасування Протоколу

Через чотири роки після набуття чинності Протоколом (грудень 2024 року) Асамблея Північної Ірландії матиме можливість проголосувати за його продовження або скасування. Для скасування Протоколу необхідна проста більшість голосів місцевого парламенту.

8. Механізм вирішення спорів

Спори, що виникають у зв'язку з тлумаченням або застосуванням Протоколу, вирішуватимуться Спільним комітетом, який складатиметься з представників Великої Британії та ЄС. У разі необхідності справа може бути передана до Суду Європейського Союзу [42].

Таким чином, Протокол передбачав, що Північна Ірландія залишатиметься в межах митного простору Великої Британії, але ПДВ та акцизні збори застосовуватимуться відповідно до законодавства ЄС. Найбільш суперечливе положення стосувалося митних перевірок товарів, що перевозяться з Великої Британії до Північної Ірландії. Це фактично створювало митний кордон в Ірландському морі, розділяючи економічний простір Великої Британії.

Проти Протоколу виступили дві сторони:

1. Прихильники жорсткого Brexit, які вважали, що ця угода підриває британський суверенітет, оскільки Північна Ірландія частково переходить під юрисдикцію ЄС.

2. Демократична юніоністська партія, яка виступала проти будь-яких бар'єрів у торгівлі між Північною Ірландією та рештою Великої Британії [23].

Ці розбіжності призвели до політичної кризи: регіональний парламент Північної Ірландії (Стормонт) не зміг сформувати уряд, і з жовтня 2022 року регіон управлявся безпосередньо з Лондона.

Уряд Бориса Джонсона ініціював законопроект, який дозволив би Британії в односторонньому порядку змінювати умови протоколу. Це викликало різку критику з боку ЄС, який подав низку судових позовів проти Великої Британії. Це спровокувало глибоку кризу у двосторонніх відносинах.

Прем'єр-міністр Ріші Сунак домогся дипломатичного прориву. Він відмовився від одностороннього законопроекту, тим самим повернувши довіру ЄС, і розпочав нові переговори. 27 лютого 2023 року Сунак і президент Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн представили політичну декларацію, відому як Віндзорська рамкова угода [49].

Віндзорська угода має на меті вирішити проблеми, які залишилися невирішеними Північноірландським протоколом, шляхом спрощення митних

процедур, надання більшої автономії Великій Британії в оподаткуванні та регулюванні товарів, а також запровадження нових механізмів, таких як «гальмо Стормонта», для захисту інтересів Північної Ірландії.

Основні положення угоди:

1. Зелені та червоні смуги

Угода запроваджує систему зелених і червоних смуг для товарів. Товари, призначені виключно для Північної Ірландії, розміщуються в зеленій смузі, що дозволяє уникнути будь-якого контролю. Товари, які можуть потрапити на ринок ЄС, розміщуються на червоній смузі, де застосовуються більш суворі процедури.

2. Маркування «Не для ЄС»

Маркування «Не для ЄС» було запроваджено з метою зменшення кількості перевірок харчових продуктів. Це маркування вказує на те, що продукція не може бути продана в ЄС. Маркування буде впроваджуватися поетапно до 2025 року.

3. Стормонтське гальмо

Асамблея Північної Ірландії отримала право блокувати впровадження нових правил ЄС в регіоні, якщо вони мають значний вплив на життя мешканців. Це рішення може бути реалізоване за підтримки 30 міжпартійних членів Асамблеї.

4. Митні та податкові зміни

Рамкова угода дозволяє Великій Британії контролювати ПДВ та митні ставки в Північній Ірландії, що надає регіону більшої економічної гнучкості [49].

Віндзорська рамкова угода викликала бурю серед північноірландських політичних партій, оскільки вона стала спробою розв'язати політичну кризу, що виникла внаслідок імплементації Північноірландського протоколу. Цей документ, який залишив регіон в межах єдиного ринку товарів ЄС, водночас створив де-факто торговий кордон в Ірландському морі. Як наслідок, політичні

партії зайняли різні позиції щодо угоди, що відображало їхні ідеологічні орієнтації та електоральні інтереси.

Демократична юніоністська партія залишилася найбільшим критиком Віндзорської рамкової угоди, вона навіть відмовилася повернутися до Асамблеї Північної Ірландії після тривалого бойкоту. Лідер ДЮП сер Джеффри Дональдсон заявив, що хоча угода усунула деякі технічні труднощі протоколу, вона не вирішила фундаментальну проблему збереження регуляторного впливу ЄС на окремі частини Великої Британії [23].

Основною претензією ДЮП була відсутність гарантій повноцінної участі Північної Ірландії в британській економічній системі. Угода вимагає від Північної Ірландії продовжувати дотримуватися правил торгівлі ЄС, що, на думку юніоністів, підриває її суверенітет як частини Великої Британії. Дональдсон також розкритикував механізм Стормонтського бекстопу, який, незважаючи на запевнення уряду Великобританії, не є ефективним інструментом для блокування небажаних змін у законодавстві ЄС.

За цих умов ДЮП продовжувала бойкотувати роботу Асамблеї Північної Ірландії, фактично паралізувавши її роботу з лютого 2022 року. Однак у січні 2024 року, після подальших переговорів між урядом Великої Британії та ДЮП, було досягнуто компромісу щодо подальшої імплементації угоди. Угода передбачала низку змін, які, на думку обох сторін, мали врахувати інтереси юніоністів та відновити довіру до політичного процесу [14, с. 204-206].

На відміну від ДЮП, націоналістична партія Шинн Фейн вітала Віндзорську рамкову угоду. Її лідери висловили задоволення продовженням доступу Північної Ірландії до єдиного європейського ринку, що, за їхніми словами, приносить значні економічні вигоди регіону. Заступник лідера партії Мішель О'Ніл закликала використовувати подвійний доступ до ринків Великої Британії та ЄС як платформу для економічного розвитку.

Шинн Фейн розглядає Віндзорську рамкову угоду як можливість покращити співпрацю між громадами Північної Ірландії, але закликає Асамблею повернутися до роботи, підкреслюючи, що економічні та соціальні

проблеми мають бути вирішені негайно за допомогою механізмів децентралізованого управління.

Партія Альянс і Соціал-демократична і лейбористська партія (СДЛП) також підтримали угоду, але висловили занепокоєння щодо довгострокової ефективності Стормонтського гальма. Лідер СДЛП Колум Іствуд підкреслив, що Північна Ірландія повинна зберегти доступ до обох ринків і що політичні розбіжності не повинні стояти на шляху економічного прогресу [46].

У 2024 році політична ситуація в Північній Ірландії залишається складною. У січні 2024 року Асамблея Північної Ірландії відновила роботу за новими домовленостями, але політичний клімат залишається поляризованим.

Незважаючи на позитивні економічні перспективи, пов'язані з подвійним доступом до ринку, соціальна напруженість між юніоністською та націоналістичною громадами не зменшилася. Для юніоністів залишається актуальним питання продовження політичної та економічної інтеграції з Великою Британією, тоді як націоналісти все частіше порушують питання об'єднання Ірландії.

Основними викликами залишаються

1. Відновлення довіри між політичними партіями.
2. Забезпечення стабільності в Асамблеї.
3. Вирішення соціально-економічних питань, включаючи зростання вартості життя та інвестицій в інфраструктуру регіону.

Хоча Віндзорська рамкова угода створила необхідні правові та політичні рамки для подолання кризи, питання взаємодії Північної Ірландії з Великою Британією та ЄС досі не вирішене до кінця.

Висновки до розділу 3

Мирний процес у Північній Ірландії є тривалим і складним, він характеризується поступовим переходом від насильства до політичного діалогу. Початковий етап мирного процесу (1985-1998 рр.) став важливим періодом у створенні підґрунтя для подальших угод і переговорів. Підписання

англо-ірландської угоди у 1985 році стало важливим кроком на шляху до мирного врегулювання конфлікту, оскільки уряд Республіки Ірландія отримав офіційну роль у Північній Ірландії, що сприяло відкриттю діалогу між сторонами. Водночас, незважаючи на певний прогрес, цей період характеризувався великою недовірою між політичними силами та насильством, яке періодично переривало перемир'я. Це відображає складність і глибину конфлікту, який не міг бути вирішений виключно шляхом політичного врегулювання на державному рівні.

Одним із важливих моментів, який сприяв розвитку мирного процесу, стало підписання Декларації на Даунінг-стріт у 1993 році. Цей документ є спільною заявою урядів Сполученого Королівства та Республіки Ірландія, в якій наголошується на необхідності продовження діалогу між політичними силами Північної Ірландії. Декларація підтримує право народу Північної Ірландії на мирне врегулювання політичними засобами, без насильства, і визнає важливість двох національних ідентичностей регіону. Це був важливий крок, оскільки обидва уряди визнали принципи спільної політичної співпраці та залучення різноманітних політичних сил Північної Ірландії до процесу мирних переговорів. Однак ця декларація не стала панацеєю, оскільки не всі політичні сили прийняли її принципи і не було жодних гарантій тривалого миру.

Процес імплементації Белфастської угоди 1998 року став важливим кроком на шляху до створення механізму тривалого миру, закріпивши принципи спільного управління між юніоністами та націоналістами і забезпечивши демократичне врядування. Белфастська угода стала основою для налагодження мирного співіснування та запобігання новій ескалації конфлікту. Однак навіть після її підписання процес імплементації не був гладким і супроводжувався численними викликами, включаючи питання довіри, демілітаризації та розбіжності між політичними силами щодо окремих аспектів угоди. Протягом 2000-х років, незважаючи на певний прогрес, періодичні кризи, особливо за участю воєнізованих груп, загрожували стійкості мирного процесу. Це свідчить про те, що мирна угода є не лише політичним, але й

соціальним процесом, який потребує часу для подолання глибоких культурних та ідентифікаційних розбіжностей.

Важливим фактором, що вплинув на мирний процес у Північній Ірландії, стало впровадження Brexit. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу створив нові політичні та економічні виклики для Північної Ірландії, особливо щодо кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. Це стало ключовим питанням, яке поставило під сумнів основи мирної угоди, оскільки повернення до жорсткого кордону могло відновити старі лінії розмежування, підірвавши досягнення мирного процесу. Щоб уникнути цього, був розроблений Протокол щодо Північної Ірландії. Він встановив відкритий кордон між Північною Ірландією та Республікою Ірландія, що було важливо для стабільності мирного процесу. Однак Протокол передбачав створення митного кордону між Північною Ірландією та рештою Сполученого Королівства, що викликало сильні протести з боку юніоністів. Це розглядалося як загроза політичній цілісності Сполученого Королівства, оскільки Північна Ірландія досягла певного ступеня відокремлення від Сполученого Королівства.

Для вирішення цих протиріч було укладено Віндзорську угоду 2023 року, яка внесла зміни до умов Протоколу щодо Північної Ірландії. Вона передбачає спрощення митних процедур та більшу гнучкість у відносинах між Великою Британією та Північною Ірландією. Водночас ця угода не вирішує всіх проблем і не усуває повністю невдоволення юніоністів. Вона намагається знайти баланс між збереженням відкритого кордону з Республікою Ірландія та інтеграцією Північної Ірландії в єдиний ринок Великої Британії.

Загалом, мирний процес у Північній Ірландії демонструє важливість поступових кроків і взаємних поступок для досягнення тривалого миру. Однак він також демонструє, що довготривалий мир можливий лише за умови продовження політичного діалогу, врахування економічних і соціальних реалій та міжнародного співробітництва. Поточні виклики, такі як наслідки Брекзиту, вимагають нових підходів і стратегій, які можуть допомогти зберегти мирні досягнення і запобігти ескалації конфлікту у регіоні.

ВИСНОВКИ

Процес мирного врегулювання північноірландського конфлікту є складним і багатогранним і привертає увагу дослідників з різних дисциплін, зокрема політології, історії, права, соціології та конфліктології. Дослідники аналізують причини конфлікту, механізми його врегулювання, соціально-економічні чинники та роль міжнародної спільноти у миротворчому процесі.

Виходячи з поставлених завдань магістерського дослідження можна зробити такі висновки:

1. У контексті ірландської історіографії важливими представниками є дослідники, які надають перевагу «канонічному» підходу, такі як Дж. Конноллі, М. Коулман і Дж. Лі, які зосереджуються на революційних подіях початку ХХ століття та їхньому впливі на ідентичність Північної Ірландії. Представники «ревізіоністського» табору зосереджуються на соціальних та культурних аспектах поділу острова та формування ірландської держави під британським впливом. У британській історіографії слід відзначити внесок Джона Г'юма, Тоні Блера, які були учасниками мирного процесу і задокументували ці події у своїх працях. Українська історіографія, хоча і не настільки розвинена, як західна, демонструє зростаючий інтерес до вивчення ірландського конфлікту та досвіду його мирного врегулювання. Важливі праці українських дослідників, таких як А.Грубінко, М. Григорович, О. Зернецька, А. Аклаєв, Л. Александрович та Ф.Крушинський, присвячені аналізу етнополітичного конфлікту, ролі міжнародних акторів, впливу Белфастської угоди та наслідків Brexit для стабільності регіону.

Джерельна база дослідження мирного врегулювання конфлікту в Північній Ірландії надзвичайно різноманітна і включає урядові угоди, політичні пропозиції, законодавчі акти, міжнародні документи та виступи політичних лідерів. Це дозволяє всебічно дослідити всі аспекти конфлікту та його врегулювання. Серед прикладів - Статут Кілкенні (1367), Акт Пойніхана (1494), Акт про унію (1801), Акт про Північну Ірландію (1920), Декларація

Даунінгстріт (1993), Белфастська угода (1998), Північноірландський протокол (2019) тощо.

2. Історичні чинники формування ольстерської проблеми в Північній Ірландії сягають XII століття, коли почалося масове переселення протестантів з Англії та Шотландії в Ольстер, що призвело до утворення значної протестантської громади в регіоні. Це стало основою для подальшого релігійного та політичного поділу, що посилювався в XIX столітті через ірландську боротьбу за незалежність і конфлікт між католиками та протестантами. Після розділу Ірландії в 1921 році, Північна Ірландія, що залишилась частиною Великобританії, стала ареною постійних напружень між націоналістами (католиками), які прагнули об'єднатися з Ірландією, і юніоністами (протестантами), які бажали залишитися частиною Великобританії. Історія ірландської парламентської системи відображає складну боротьбу між прагненням ірландців до самовизначення та британським колоніальним контролем. Від першої сесії парламенту в 1264 році до сьогоденних інститутів ірландська політика зазнала радикальних змін під впливом соціальних, релігійних і геополітичних чинників.

3. Перший серйозний крок до мирного врегулювання в Північній Ірландії був зроблений у 1985 році з підписанням Англо-ірландської угоди. Угода надавала уряду Республіки Ірландія консультативну роль у північноірландських справах з метою заспокоїти католицьке населення, яке відчувало дискримінацію з боку протестантської більшості. Декларація Даунінг-стріт, прийнята в 1993 році, стала наступним кроком у мирному процесі. У цьому документі британський та ірландський уряди вперше визнали право північних ірландців самостійно вирішувати своє майбутнє. Кульмінацією мирного процесу стало підписання Белфастської угоди в 1998 році, також відомої як Угода Страсної п'ятниці. Ця угода не лише поклала край 30-річному конфлікту, але й створила політичну систему, яка гарантувала представництво обох громад. Одним з ключових положень угоди було визнання права Північної Ірландії залишатися у складі Сполученого Королівства доти, доки цього

бажатиме більшість населення. Угода також передбачала створення Асамблеї Північної Ірландії, яка б діяла на основі розподілу влади між націоналістами та юніоністами, а також інтеграцію питань безпеки, прав людини та соціальної справедливості.

4. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу у 2016 році створив новий виклик для мирного процесу. Одним з головних питань став кордон між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. Під час перебування в ЄС кордон був відкритим і сприяв економічній та соціальній інтеграції. Однак Brexit поставив під загрозу цей статус-кво. Північноірландський протокол, затверджений у 2020 році, залишив кордон з Ірландією відкритим, але натомість встановив митний кордон між Північною Ірландією та рештою Великої Британії. Це розлютило юніоністів, які вважали, що протокол підриває їхні зв'язки з Лондоном. У 2023 році було підписано Віндзорську угоду. Її метою було спростити митні процедури та зменшити напруженість. Угода передбачала, що більшість товарів, які залишатимуться в Північній Ірландії, проходитимуть через спрощені митні канали, тоді як ті, що експортуватимуться до Республіки Ірландія, підлягатимуть суворішому контролю. Хоча ця угода пом'якшила деякі проблеми, вона не вирішила глибших політичних протиріч.

Отже, мирний процес у Північній Ірландії демонструє важливість постійних зусиль, відданості та міжнародної співпраці для подолання затяжних конфліктів. Однак сучасні виклики, такі як наслідки Брекзиту та постійна напруженість в ЄС, демонструють, що навіть досягнутий мир залишається крихким і потребує постійної уваги та оновлених підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аклаєв А. Р. Етнополітична конфліктологія. Аналіз і менеджмент, 2008. С. 267
2. Александрович Л. Конфліт в Північній Ірландії: загрози есалації. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*. 2013. № 3. С. 4–7.
3. Блер Т. Шлях. Київ : Темпора, 2011. 848 с.
4. Волков Т. "Ольстерська проблема" та британсько-ірландські відносини часів прем'єрства Тетчер. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2013. Вип. 1 (114). С. 15–16.
5. Григорович М. Як Ірландія здобула собі волю. Ляйпціг : Укр. Вид-во в Катеринославі, 1924. 64 с.
6. Грубінко А. "Шлях до Брексіту: суспільно-політичний вимір участі Великобританії у процесах європейської інтеграції". *Український історичний журнал*. 2019. №6. С. 126 – 141.
7. Гюрдап Д. Механізми врегулювання Ольстерської проблеми у Великобританії. Національний авіаційний університет, 2021. 70 с.
8. Дудка Р. Північна Ірландія: чи витримає мирний процес тягар минулого. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2001. Вип. 30, ч. 2. С. 19–27.
9. Зернецька О.В. Досвід боротьби із сепаратизмом у Великій Британії. *Проблеми всесвітньої історії*. 2018. № 2(6). С. 132-144
10. Крушинський В.Ю. Е.Блер і проблема мирного врегулювання в Північній Ірландії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : збірник наукових праць. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2014. Вип. 123 (частина 1). С. 4-15.
11. Крушинський Ф. Національна революція в Ірландії. Париж : Вид. "Укр. Визвол. Б-ки", 1931. 176 с.

12. Кучменко Е.М. *Ірландія і ольстерська криза, пошуки шляхів її подолання у другій половині ХХ століття: (Історичний огляд)*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2000. 98 с.

13. Марусинець М. Роль дипломатії ірландської діаспори США у мирному процесі в Північній Ірландії. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2024. № 1(73). С. 53–60. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1\(73\)-8](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-1(73)-8) (дата звернення: 17.12.2024).

14. Марусинець М. Специфіка еволюції двосторонніх відносин між республікою Ірландія та Великобританією в умовах Брекзиту. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. С. 198–207.

15. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України. Аналітична доповідь / О. Резнікова та ін. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2016. № 12. С. 50.

16. Мінгазутдінов І. О.. Белфастська угода про врегулювання в Північній Ірландії 1998. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004 Т.1. 760с.

17. Офіційний сайт Шинн Фейн, республіканської соціалістичної партії, що представляє інтереси католицької меншини <http://www.sinnfein.ie/> (дата звернення: 17.07.2024)

18. Рудько С. О. Питання ірландського кордону на першому етапі Brexit. *Політичне життя*. 2018. № 2. С. 140–145.

19. Шелест Г. Brexit зупинився на кордоні: як проблема Північної Ірландії ламає переговори Великої Британії та ЄС. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/13/7074989/> (дата звернення: 09.10.2024).

20. Яковюк І. Brexit: причини і наслідки британського референдуму. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики* : Зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків. 2016. С. 25–29.

21. A Statute of the Fortieth Year of King Edward III., enacted in a parliament held in Kilkenny, A.D. 1367, before Lionel Duke of Clarence, Lord Lieutenant of Ireland. *CELT: The online resource for Irish history, literature and politics*. URL: <https://celt.ucc.ie> (дата звернення: 22.05.2024).

22. Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Republic of Ireland : of 15.11.1985.

23. Aly M.S., Roy, D. Moving Past the Troubles: The Future of Northern Ireland Peace. *Council on Foreign Relations*, 2024. URL: <http://surl.li/rrtpcf> (дата звернення: 24.08.2024).

24. An Act for the Union of Great Britain and Ireland. *Wayback Machine*. URL: <https://web.archive.org> (дата звернення: 03.06.2024).

25. Bartlett T. Ireland: A History. Cambridge University Press, 2011. 641 p.

26. Biagini E. F Home Rule for Ireland (1874-1914): the Great Missed Opportunity? *English Studies*, 2018.Vol. 71. P. 259-275.

27. Clinton B. My life. New York : Knopf, 2004. 957 p.

28. Coleman M. Irish Revolution, 1916-1923. Taylor & Francis Group, 2013. 200 p.

29. Commentary from Professor Ian McBride Looking at the Downing Street Declaration. *Welcome | Quill*. URL: <https://www.quillproject.net> (дата звернення: 19.09.2024).

30. Connolly S. J. Contested island: Ireland, 1460-1630. Oxford : Oxford University Press, 2009. 426 p.

31. Draft Joint Declaration by the British And Irish Governments at Hillsborough Castle. *UK Government Web Archive*. URL: <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk> (дата звернення: 16.08.2024).

32. Forman N. Constitutional Change in the UK. Taylor & Francis Group, 2003. 432 p.

33. Government of Ireland Act 1920 (repealed 2.12.1999). *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk> (дата звернення: 4.09.2024).

34. Hume J. *Personal Views: Politics, Peace, and Reconciliation in Ireland*. Roberts Rinehart Publishers, 2008. 204 p.
35. Ireland Act 1949. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk> (дата звернення: 27.07.2024).
36. Janine A. Levy *Terrorism Issues and Developments*. Nova Science Pub Inc, 2007. 226 p.
37. Joint Declaration 1993. *Wayback Machine*. URL: <https://web.archive.org> (дата звернення: 19.08.2024).
38. Lee J. J. *Ireland, 1912-1985: Politics and Society*. Cambridge University Press, 1990. 776 p.
39. McFadyean M. The legacy of the hunger strikes in Northern Ireland. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com> (дата звернення: 17.08.2024).
40. McLoughlin P. J. ‘The First Major Step in the Peace Process’? Exploring the Impact of the Anglo-Irish Agreement on Irish Republican Thinking. *Irish Political Studies*. 2014. Vol. 29, no. 1. P. 116–133.
41. Northern Ireland Assembly ends suspension. BBC News. URL: <http://newsvote.bbc.co.uk> (дата звернення: 29.08.2024).
42. Northern Ireland Protocol Bill. (2022, June 14). Retrieved May 12, 2024. <http://surl.li/gttbpk> (дата звернення: 17.07.2024).
43. Poynings’ Law 1495. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk> (дата звернення: 12.05.2024).
44. Quirk P., Knox C. *Peacebuilding in Northern Ireland, Israel and South Africa: Transition, Transformation and Reconciliation*. Palgrave Macmillan Limited, 2000. 39 p.
45. Richards P. *Tony Blair in his own words*. London: Politico’s, 2004. 368 p.
46. Scott J. The Windsor Framework: How have MPs reacted to the new post-Brexit Northern Ireland deal?. *Sky News*. URL: <https://news.sky.com> (дата звернення: 06.09.2024).

47. The Anglo-Irish Treaty of 6 December 1921. *The Treaty, 1921: Records from the Archives*. 2022. P. 156–167.
URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv2f1smwq.21> (дата звернення: 29.05.2024).
48. The Belfast Agreement. Stationery Office Books, 1998. 30 p.
49. The Windsor Framework: a new way forward : of 27.02.2023.
50. Torrance D. Parliament and Northern Ireland, 1921-2021. Commons Library Research Briefing, 2023. 210 p.
51. Torrance D. The Anglo-Irish Treaty, 1921. 2022. 54 p.
52. UK urged to release Dublin and Monaghan bombing files. *The Irish Times*.
URL: <https://www.irishtimes.com> (дата звернення: 22.06.2024).
53. Union with Ireland Act 1800. *Legislation.gov.uk*.
URL: <https://www.legislation.gov.uk> (дата звернення: 08.05.2024).